

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Barbara Jakóp

**Vpliv preizobraženosti mladih na njihovo brezposelnost -
študija primerov Slovenije in Finske**

Magistrsko delo

Ljubljana, 2018

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Barbara Jakóp

Mentor: doc. dr. Branko Ilič

**Vpliv preizobraženosti mladih na njihovo brezposelnost -
študija primerov Slovenije in Finske**

Magistrsko delo

Ljubljana, 2018

*Iz uspehov rastejo novi uspehi.
John Jakes*

ZAHVALA

Posebna zahvala gre mentorju doc. dr. Branku Ilič za izredno hitro odzivnost, strokovno usmerjanje ter pomoč pri pisanju naloge. Hvala družini za potrpežljivost in podporo. Posebna zahvala gre mami in očiju, ki vedno verjameta vame.

Vpliv preizobraženosti mladih na njihovo brezposelnost - študija primerov Slovenije in Finske

Tehnološke spremembe, ki so nas pripeljale v t. i. *družbo znanja*, se v veliki meri odražajo tudi na ekspanziji izobraževalnega sistema. Dostopnost in spodbujanje študija na terciarni ravni je razlog, da je v zadnjih nekaj letih prišlo do velikega osipa diplomantov na trg delovne sile. S skokovitim naraščanjem ponudbe terciarno izobraženih povpraševanje po tovrstnih kadrih na trgu dela pa ni naraščalo s takšno hitrostjo. Posledično se je z neujemanjem ponudbe in povpraševanja pojavil nov fenomen t. i. preizobraženosti. Namen magistrske naloge je raziskovanje ključnega trenutka v življenju diplomanta, ko iz sistema izobraževanja vstopi na trg delovne sile. Konkretnje se posveča tistim posameznikom, ki se na trg dela po končanem izobraževanju niso uspešno vključili, ter išče razloge za to v dejavniku prekomerne izobraženosti. Zaključena terciarna raven izobraževanja v določenih smereh izobraževanja namreč povečuje tveganje za nastanek brezposelnosti. Glavni cilj naloge je statistično preveriti stanje ponudbe (števila diplomantov) in povpraševanja (prosta delovna mesta za terciarno izobražene) po določenih kadrih na trgu delovne sile ter primerjati stanje v Sloveniji s stanjem na Finskem, ki je večkrat omenjena kot zgled na področju sistema izobraževanja. Primerjava držav prikazuje nižje strukturno neskladje med povpraševanjem in ponudbo na Finskem, kjer je trajanje brezposelnosti mladih zaradi preizobraženosti manjše.

Ključne besede: preizobraženost, brezposelni mladi, stopnja in smer študija, terciarno izobraževanje, trg delovne sile.

Overeducation impact on youth unemployment - the case study of Slovenia and Finland

Technological changes that brought us into the knowledge society are also largely reflected in the expansion of the education system. Accessibility and promotion of studies at tertiary level are reasons that in the last few years there has been a large dropout of graduates to the labor market. With the sharp increase in the supply of tertiary education, demand for such personnel in the labor market was not increasing at the same pace. Consequently to the lack of supply and demand, the phenomenon called over-education has appeared. The purpose of the master's thesis is to research a key moment in the life of a graduate, who has finished his education and is entering the labor market. More specifically, it focuses on those individuals who have unsuccessfully integrated into the labor market after completing their education. Completed tertiary education in certain programs of education increases the risk for unemployment. The main goal of the master thesis is to analyze the state of supply (number of graduates) and demand (free jobs for tertiary educated) for specific personnel in the labor market, and to compare the situation in Slovenia with the situation in Finland, frequently mentioned as an example of the education system. To conclude, the comparison of countries shows a lower structural disparity between demand and supply in Finland, and thus a lower risk for the overeducation as a result of youth unemployment.

Keywords: overeducation, unemployed youth, degree and program of study, tertiary education, labor market.

KAZALO VSEBINE

1	UVOD	8
2	METODOLŠKI OKVIR	10
2.1	Uporabljena metodologija in raziskovalne hipoteze.....	11
2.2	Cilji in namen dela.....	11
3	PREIZOBRAŽENOST	13
3.1	Pogoji in dejavniki za nastanek preizobraženosti.....	15
3.2	Teorije preizobraženosti.....	20
3.2.1	Teorija človeškega kapitala (angl. Human Capital Theory).....	21
3.2.2	Signalna teorija trgov dela (angl. Signalling Theory).....	22
3.2.3	Teorija tekmovanja poslov (angl. Job Competiton Theory).....	22
3.2.4	Teorija delovnih nalog (angl. Assignment Theory).....	23
3.3	Merjenje preizobraženosti.....	25
3.3.1	Objektivne metode merjenja.....	26
3.3.2	Subjektivne metode merjenja.....	27
3.4	Kritična analiza uporabljene literature.....	28
4	POMEN TERCIARNEGA IZOBRAŽEVANJA IN PREHOD MLADIH NA TRG DELOVNE SILE	30
4.1	Prenova višješolskih študijskih programov: projekt “Bologna”.....	31
4.2	Prehod diplomantov na trg delovne sile.....	33
4.2.1	Dejavniki prehoda na trg dela.....	33
4.2.2	Konkurenčne prednosti in slabosti mladih iskalcev.....	35
5	ANALIZA STANJA IZOBRAŽEVANJA IN TRGA DELOVNE SILE	39
5.1	Slovenija.....	40
5.1.1	Stopnja brezposelnih mladih.....	40
5.1.2	Število vpisanih na terciarno raven izobraževanja.....	44
5.1.3	Diplomanti terciarnega izobraževanja.....	45
5.1.4	Število prostih delovnih mest.....	47
5.2	Finska.....	48
5.2.1	Stopnja brezposelnih mladih.....	48
5.2.2	Število vpisanih na terciarno raven.....	51
5.2.3	Diplomanti terciarnega izobraževanja.....	52
5.2.4	Število prostih delovnih mest.....	54
5.3	Primerjava in ugotovitve.....	57
6	SKLEP IN RAZPRAVA	61
7	VIRI	68

PRILOGE	76
Priloga A: Shematski prikaz izobraževalnega sistema v Sloveniji.....	77
Priloga B: Shematski prikaz izobraževalnega sistema na Finskem.....	78

KAZALO SLIK

<i>Slika 5.1: Stopnja brezposelnih mladih (15-24 let) v Sloveniji</i>	41
<i>Slika 5.2: Stopnja brezposelnih mladih (15-24 leta) v Sloveniji po spolu</i>	42
<i>Slika 5.3: Brezposelni s terciarno izobrazbo po področjih izobraževanja, Slovenija</i>	43
<i>Slika 5.4: Število vpisanih v terciarno izobraževanje mladih (v starosti od 20-24 let), Slovenija, 2008-2016</i>	45
<i>Slika 5.5: Diplomanti terciarnega izobraževanja po področjih izobraževanja (KLASIUS-P), Slovenija, 2012-2016</i>	46
<i>Slika 5.6: Število prostih del za osebe s terciarno izobrazbo po področjih izobraževanja, Slovenija</i>	48
<i>Slika 5.7: Stopnja brezposelnih mladih (15-24 leta) na Finskem</i>	49
<i>Slika 5.8: Stopnja brezposelnih mladih (15-24 leta) na Finskem po spolu</i>	50
<i>Slika 5.9: Število brezposelnih mladih s terciarno izobrazbo po področjih izobraževanja- Finska</i>	51
<i>Slika 5.10: Število vpisanih v terciarno izobraževanje mladih (v starosti od 20-24 let), Finska, 2008-2016</i>	52
<i>Slika 5.11: Diplomanti terciarnega izobraževanja po področjih izobraževanja</i>	53
<i>Slika 5.12: Število prostih del po dejavnostih - Finska</i>	55
<i>Slika 5.13: Zaposljivost diplomantov eno leto po diplomi, v letih 2008 do 2016 po področju izobraževanja, zaposlenih s polnim delovnim časom - Finska</i>	57

SEZNAM KRATIC:

EUROSTAT	<i>The Statistical Office for the European Communities</i>	Statistični urad evropskih skupnosti
HEGESCO	<i>Higher Education as a Generator of Strategic Competences</i>	Visokošolsko Izobraževanje kot generator ključnih kompetenc
ISCED	<i>International Standard Classification of Education</i>	Mednarodna standardna klasifikacija izobraževanja
MIZŠ	Ministrstvo za Znanost in Šport	
OECD	<i>The Organization for Economic Co-operation and Development</i>	Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj
OMK	Odprta metoda komunikacije	
PISA	<i>The Program for International Student Assessment</i>	Program mednarodne primerjave dosežkov učencev
SURS	Statistični Urad Republike Slovenije	
UNESCO	<i>The United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization</i>	Organizacija Združenih narodov za izobraževanje, znanost in kulturo
ZRSZ	Zavod Republike Slovenije za Zaposlovanje	

1 UVOD

Višje in visoko šolstvo se je od začetka 21. stoletja znašlo v obdobju mnogih kulturnih, političnih in strukturnih sprememb, ki so posledica novonastalih procesov »moderne družbe« - globalizacije in družbe znanja. Zadnjih nekaj let se delež visoko izobraženih prebivalcev v Evropi konstantno dviguje (OECD, 2013) hkrati pa se zmanjšuje jamstvo, da višja izobrazba prinaša tudi boljše plačano delovno mesto. Najvišje stopnje izobrazbe namreč ne prinašajo več zagotovila za uspešen prehod v t. i. »varno zaposlitev«, še posebno to velja za tiste vrste poklicev, po katerih na trgu delovne sile upada povpraševanje. Prav tako smo pričali tudi spreminjanju praks zaposlovanja, saj delodajalci dajejo vse več prednosti neformalno pridobljenemu znanju oz. delovnim izkušnjam, med tem ko je formalno pridobljena izobrazba, zgolj »vstopnica« v izbirnem procesu. Kljub boljši izobraženosti pa podatki o gibanju zaposlovanja in brezposelnosti nakazujejo na dejstvo, da so mladi, ki vstopajo na trg delovne sile in iščejo svojo prvo zaposlitev, med bolj ogroženimi socialni skupinami, ki so prepogosto vključeni v negotove oblike zaposlitev (začasna in občasna dela, dela za določen čas itd.), ki močno otežujejo izgradnjo osebne kariere.

Relevantnost teme je povezana z vsemi študenti, ki zaključujejo študij na terciarni ravni, kateremu so posvetili 5 ali več let življenja in se podajajo na trg delovne sile v boj za delovna mesta in začetek ustvarjanja kariere, ki jim bo omogočila uspešno in samostojno življenje. Namen naloge je raziskati, ali stopnja pridobljene formalne izobrazbe olajša vstop na trg delovne sile ali je zaradi nesorazmerja med ponudbo in povpraševanjem na trgu to bolj ovira oz. celo vzrok za nastanek brezposelnosti pri mladih iskalcih zaposlitve.

Dobre ocene in uspeh v osnovni šoli so v večini primerov pomenili vpis na gimnazijo, po zaključku le-te pa posledično nadaljevanje študija na fakulteti, saj poklic »gimnazijski maturant« ni prinašal večjih možnosti za zaposlitev. Večina staršev, med drugimi tudi moji, nas je prepričevalo, da bomo s pridnostjo, učenjem in uspešnim zaključkom študija lažje prišli do dobro plačanih zaposlitev in posledično boljšega življenja. Glede na to, da sami niso imeli možnosti za nadaljevanje izobraževanja, saj so večinoma po osnovni šoli izobraževanje nadaljevali na srednjih poklicnih šolah in

nato relativno hitro prešli v zaposlitev. Situacija se, kot vidimo, hitro spreminja, zato lahko tudi v prihodnje pričakujemo še hitrejše spremembe. Kako pa bomo mi usmerjali svoje otroke? Na to vprašanje si bom mogoče lahko odgovorila ob koncu naloge, ko bom pridobila širšo sliko obravnavane problematike.

Ker diploma ne pomeni več zagotovila za zaposlitev, se v svetu vse pogosteje pojavlja izraz »preizobraženost« (*angl. overeducated*), ki se mu strokovnjaki zaradi povečane brezposelnosti mladih vse bolj posvečajo in ga raziskujejo. Stopnja formalne izobrazbe prebivalstva se je v zadnjih nekaj letih precej izboljšala, predvsem to velja za mlade, ki množično nadaljujejo svoje izobraževanje na terciarni stopnji izobraževanja. Hkrati pa mladi, iskalci prve zaposlitve, veljajo za eno izmed ranljivejših socialnih skupin v prehodu na trg delovne sile. Predstavljajo velik delež med brezposelnimi, pogosto se po »sili razmer« zaposlijo na delovnih mestih, ki ne ustrezajo njihovi izobrazbi in znanju. Po nekaterih raziskavah naj bi bilo takih kar tretjina v Evropi (Ivančič, 2010).

Trend »podcenjevanja« formalne izobrazbe je pri strokovnjakih, ki se ukvarjajo z tematiko prehoda mladih na trg delovne sile, sprožil veliko zanimanja in posledično novonastalih raziskav. Naložbe v pridobitev akademskega znanja postajajo očitno nerentabilne, postopki in mehanizmi pa težko sledijo in se prilagajajo hitrim družbenim, političnim in ekonomskim spremembam, ki neposredno ali posredno vplivajo na sam trg. Narasčajoče število tako brezposelnih kot tudi neustrezno zaposlenih mladih z višjimi ali najvišjimi stopnjami izobrazbe pa postavi pod vprašaj tudi koncept družbe znanja in pomen človeškega kapitala (Podmenik, 2012).

Ne samo Slovenija, temveč večina evropskih držav se zadnjih nekaj let srečuje in posveča problematiki prehoda mladih iz izobraževanja v zaposlitev. Ne glede na reforme v izobraževanju, postopno deregulacijo trga delovne sile in nenazadnje tudi ponovno ekonomsko rast, se mladi namreč še vedno srečujejo z zelo omejenimi priložnostmi za zaposlitev. Stanje na področju izobraževanja in trga delovne sile v Sloveniji se v nalogi primerja s stanjem na Finskem, ki velja za eno izmed vodilnih držav na področju izobraževanja in je tako zgled ostalim evropskim državam. Njeni učenci so po temeljiti prenovi izobraževalnega sistema v mednarodnem projektu OECD- PISA dosegli najboljše rezultate in pritegnili pozornost celotne Evrope (Ivelja, 2010).

2 METODOLŠKI OKVIR

Magistrska naloga bo smiselno razdeljena na dva dela. Teoretski del naloge je namenjen predvsem raziskovanju in proučevanju sekundarnih virov in literature temeljnih oz. ključnih pojmov naloge. Večji teoretski poudarek bo namenjen raziskovanju pojma preizobraženosti ter pogojev in dejavnikov za njen nastanek in razvoj. Opisan bo razvoj teorij, dognanj in pogledov, ki so jih razvili različni raziskovalci in znanstveniki na tem področju, ter postopki oz. načini za samo merjenje omenjenega fenomena. Za potrebe natančne opredelitve razpona proučevanja, se določi tudi pojem brezposelni mladi in mladi na trgu delovne sile. Starostni razpon veljavne slovenske zakonodaje se namreč razlikuje od evropsko veljavnih zakonov, ki v to starostno skupino štejejo posameznike med 15–24 letom (Eurostat), med tem ko v Sloveniji med mlade štejemo posameznike v starosti med 15 in 29-mi leti (ZRSZ). Zaradi lažje primerjave mednarodnih podatkov bo za potrebe naloge uporabljena slednja definicija mladih. V nadaljevanju je za potrebe analiziranja podatkov potreben vpogled še v sistem terciarnega izobraževanja, nekaj pozornosti se tako namenja tudi mednarodnemu projektu vpeljave izobraževalnega sistema »Bologna«, ki je vsekakor vplival na izobraževanje ne samo pri nas, temveč tudi v Evropi. Nekaj obravnave v nadaljevanju naloge se nanaša tudi na lastnosti trga delovne sile in mladih diplomantov, ki se po končanem študiju znajdejo na njem.

Empirični del naloge je namenjen analizi mladih v izobraževalnem sistemu in v prehodu na trg dela. Vseboval bo primerjavo podatkov Slovenije in Finske. Primerjava bo obsegala statistične podatke obeh držav tako na področju izobraževanja (npr. število vpisov na terciarno raven, število diplomantov...) kot na samem trgu delovne sile (npr. število vseh brezposelnih mladih na trgu, primerjalno po spolu in stopnjah izobrazbe). Z metodo analize in interpretacije sekundarnih virov, tako iz teoretičnega kot empiričnega dela, se problematika povezuje z zastavljenimi hipotezami in v zaključku se na podlagi analize smiselno oblikuje ključne ugotovitve obstoječega stanja.

2.1 Uporabljen metodologija in raziskovalne hipoteze

Tekom magistrske naloge bo uporabljenih več metod proučevanja. Pred pričetkom pisanja je bilo potrebno iskanje relevantne literature glede na izbrano tematiko oziroma **seznanjanje z obstoječo literaturo**. Večino primerne literature ponuja svetovni splet, nekaj pa tudi knjige in članki, na voljo v knjižnicah po Sloveniji. Sledila bo **analiza primarnih in sekundarnih virov**, ki bo v pomoč predvsem v prvem delu naloge, ki obsega teoretsko podlago za empirični del naloge. Gre za proučevanje različnih monografskih publikacij, strokovnih člankov in različnih poročil s področja izobraževanja in zaposlovanja. V kasnejšem empiričnem delu se predstavijo še drugi pomembni dokumenti držav na področju izobraževanja in zaposlovanja (npr. Strategija in kazalniki razvoja Slovenije, Poročila o razvoju Evropske Unije, ipd.). Skozi celotno nalogo bo relevantna in uporabljena **metoda komparacije**. V prvem delu bo predstavljena primerjava in kritična ocena raznolikih pogledov in teorij avtorjev glede pojavitve in trajanja pojava preizobraženosti, v nadaljevanju pa bo opisana primerjava različnih podatkov tako iz primarnih kot tudi sekundarnih virov literature.

Namen naloge je ob pomoči zgoraj opisane metodologije preveriti tri temeljno zastavljene hipoteze:

Hipoteza 1: Delež mladih, ki se po končanem študiju na terciarni ravni izobraževanja srečujejo z brezposelnostjo, se povečuje.

Hipoteza 2: Vpis na terciarno raven izobraževanja je kljub visoki stopnji brezposelnosti med mladimi še vedno v porastu.

Hipoteza 3: Na strukturo brezposelnih po področjih izobraževanja vpliva struktura diplomantov in število prostih delovnih mest po področjih izobraževanja.

2.2 Cilji in namen dela

Temeljno izhodišče magistrske naloge bo ugotavljanje števila mladih, ki po končanem terciarnem izobraževanju ostanejo brezposelni, ter raziskovanje vpliva dejavnika preizobraženosti na težji prehod v prvo zaposlitev oz. na trg delovne sile. S pomočjo sekundarnih virov bom poskusila odgovoriti na raziskovalno vprašanje, ali lahko stopnjo izobrazbe povežemo z relativno visoko stopnjo brezposelnosti med mladimi.

Zanimali me bodo rezultati prav tistih najvišje izobraženih, pri katerih se z brezposelnostjo izgubi tudi največ vloženega znanja. Zaradi širše slike problematike bom razmere v Sloveniji primerjala z eno izmed skandinavskih članic EU- Finsko.

Osrednji predmet proučevanja namenjam pojasnitvi fenomena preizobraženosti. Lahko bi rekli, da gre za enega izmed negativnih vidikov družbe znanja, ki omogoča pridobivanje znanja oz. izobraževanje širši populaciji. Ker gre za relativno nov pojem, enotne oz. formalne definicije ni, se pa z opredelitvijo in raziskovanjem ukvarja vse več strokovnjakov¹.

¹ Tudi v Slovarju Slovenskega jezika pojem še ni definiran, lahko pa rečemo na podlagi sestavljene besede, da gre za ljudi, ki imajo več znanja in sposobnosti, kot jih dejansko potrebujejo za opravljanje dela, ali drugače, da na trenutnem trgu dela ni povpraševanja po tako izobraženih kadrih.

3 PREIZOBRAŽENOST

Raziskovanje pojma preizobraženosti oz. povezovanje pojma s prekomernim vlaganjem v visokošolsko izobraževanje se je pričelo v ZDA, začetnik naj bi bil Gary Becker, ki sicer velja za utemeljitelja teorije človeškega kapitala. Kot eden izmed prvih raziskovalcev s področja izobraževanja in zaposlovanja je zaznal in znanstveno utemeljil posledice visokokvalificirane delovne sile. Poskušal je prikazati, da je trg delovne sile v določenih segmentih prenasičen in ni več sposoben absorpcije tako velikega števila univerzitetnih izobražencev (Büchel, 2000, str. 491).

Njegova dognanja je kasneje nadaljeval tudi Richard Freeman (1976), ki je v svojem delu *The overeducated American* opisal pojavitev preizobraženosti med mladimi diplomanti, do katere je po njegovem mnenju prišlo zaradi demografskih sprememb oziroma vstopa večje generacije mladih na trg delovne sile (t. i. »Baby boom« generacija). Zaradi omenjene povezave je videl problematiko bolj začasne narave, s katero se sicer večina avtorjev ni strinjala, in razvil zanimivo domnevo, da presežna ponudba diplomantov na trgu delovne sile sproži znižanje donosnosti izobraževanja, ki posledično vpliva na manj številčne vpise na študij in tako ponovno vzpostavi ravnotežje med ponudbo in povpraševanjem po diplomantih (Nobukuni, 1979, str. 124–125).

V evropskem prostoru se je raziskovanje na to tematiko pričelo nekoliko kasneje (ob koncu 70-ih). V nasprotju z raziskovalci v ZDA so evropski preučevali predvsem neskladja med formalno izobrazbo in potrebnimi sposobnostmi za opravljanje zastavljenih delovnih nalog. Eden izmed začetnikov proučevanja na evropskih tleh je bil Felix Büchel (2000), ki je v eni izmed svojih raziskav ugotovil, da so poročene ženske v Nemčiji na delovnem mestu bolj izpostavljene pojavu preizobraženosti, še posebno tiste na manjših regionalnih trgih dela.

Avtorji večinoma razlikujejo problematiko glede na horizontalno (Sicherman, 1991; Robst, 1995; Alba-Ramirez, 1995) in vertikalno neusklajenost (Nordin, Perrson in Rooth, 2010; Robst, 2007). Horizontalna veja predstavlja problematiko neusklajenosti med posameznikovo specifično študijsko usmeritvijo in poklicem, ki ga opravlja, oz. sposobnostmi, ki jih potrebuje za uspešno opravljanje dela. Vertikalna pa se posveča

predvsem primerjavi stopnje dosežene formalne izobrazbe z zahtevano stopnjo izobrazbe na delovnem mestu, na katerem je posameznik zaposlen. Za potrebe magistrske naloge se bom posvetila prav slednji. Študije (npr. Nordin in drugi, 2010), ki proučujejo vertikalno ujemanje izobrazbe s potrebami delovnega mesta, se osredotočajo na razlike med spoloma, razlike med stopnjami izobrazbe in poklicnimi skupinami ipd.

Če se opremo na teorijo Thurowa (Thurow, 1982,² v Ivančič, 2010, str. 16), bi morala dosežena izobrazba pomeniti enega izmed pomembnejših selekcijskih dejavnikov pri vstopu v prvo zaposlitev, če predpostavimo, da je za delodajalca to bolj ali manj edini objektivni indikator znanj in spretnosti, na katerega se lahko oprejo v procesu izbire. Od njih se namreč pričakuje, da bodo na delovno mesto zaposlili kandidata, ki je potencialno najbolj produktiven ter najhitreje usposobljiv za opravljanje nalog delovnega mesta. Na tem mestu so diplome praktično edini stvarni dokaz, na katerega se lahko delodajalci zanesejo pri iskalcih prve zaposlitve, ki v večini nimajo relevantnih predhodnih poklicnih izkušenj. Tržna vrednost diplom in spričeval je v tesni zvezi z njihovo signalno močjo, ki pa jo oblikuje sama organiziranost izobraževalnega sistema. Raven izobrazbe naj bi signalizirala usposobljenost (*angl. trainability*), kognitivne spretnosti in splošne sposobnosti posameznega prosilca (Ivančič, 2010, str. 16–26).

Eden izmed problemov izobraževanja oz. zaposlovanja v Evropski uniji je tudi kvalifikacijsko neskladje (*angl. qualification mismatch*). Gre za neusklajenost med pridobljenimi kvalifikacijami skozi proces izobraževanja in tistimi, ki jih zahteva samo delovno mesto. Ker gre za kompleksno problematiko, je tudi razlogov, zakaj prihaja do tega, več. Za enega izmed njih lahko štejemo neuspeh oz. neprilagodljivost izobraževalnega sistema pri zagotavljanju spretnosti, ki so potrebne za določeno delovno mesto, ter neuspešno delovanje trga delovne sile pri razporejanju posameznikov na primerna delovna mesta. Prav tako je potrebno upoštevati dejstvo, da se dijaki sami odločajo o smeri nadaljevanja študija, kar tudi vpliva na to, ali bodo po končanem izobraževanju uspešni pri iskanju zaposlitve (Quintini, 2011, str. 10–12).

² Thurow, L.C. (1982). *Education and Economic Inequality*. Public Interest, Estate.

3.1 Pogoji in dejavniki za nastanek preizobraženosti

Znanstveniki in raziskovalci se poleg drugačnih pogledov in vplivov, ki jih povzroča fenomen preizobraženosti, razhajajo tudi pri določanju časovnega okvira tega pojava – ali gre torej zgolj za kratkoročni ali dolgoročnejši problem?

Diplomanti, ki se »po sili razmer« zaposlijo na delovnih mestih, ki so nižje kvalificirana od njihove formalne stopnje izobrazbe, imajo stopnjo donosa kljub temu višjo kot v primeru brezposelnosti; v primeru, da v vmesnem času iščejo primernejšo oz. ustrežnejšo zaposlitev, je moč razumeti preizobraženost kot *kratkoročnejši pojav*. Teorija **zaposlitvene mobilnosti** zagovarja, da posameznik, ki je zaposlen na nižjem delovnem mestu, zaradi svojih (prekomernih) znanj in sposobnosti lažje in hitreje napreduje v zahtevnejše oz. ustrezno kvalificirano zaposlitev. V preizobraženosti teorija celo vidi prednost nabiranja določenih znanj, sposobnosti in izkušenj, ki bodo zaposlenemu prinašale hitrejše napredovanje oz. prehod na višje delovno mesto (Rosen, 1972; Sicherman in Galor, 1990).

Thurowa (1975) teorija tekmovanja poslov³ pa na podlagi dognanj o tekmovanju posameznikov za delovna mesta na trgu dela vidi fenomen *dolgoročneje narave*. Na pozicijo iskalca zaposlitve vpliva pridobljena stopnja izobrazbe, ki delodajalcem daje signale, koliko dodatnega usposabljanja bo potencialni zaposleni še moral pridobiti. Višja formalna stopnja prinaša tudi višja znanja in sposobnosti, kar za delodajalce pomeni manjše stroške vlaganja v dodatno izobraževanje. V tem »tekmovanju« lahko vedno nastopi nekdo, ki je bolj izobražen in tako privlačnejši (tudi) za delodajalca (Alba- Ramirez, 1993).

Robst (1995) svoje razmišljanje glede časovnega okvira še poglobi, tako da izpostavi kakovost izobraževanja kot enega izmed dejavnikov trajanja preizobraženosti. Po njegovem mnenju so tisti izobraženci, ki so zaključili manj kakovostno šolanje, izpostavljeni večjemu tveganju dolgoročne preizobraženosti, zaradi nezadostne usposobljenosti in pomanjkljivega znanja od onih, ki so končali bolj kakovostno izobraževanje in se na trgu dela tudi bolje znajdejo - njim problematika preizobraženosti predstavlja zgolj začasen problem.

³ Natančnejši opis teorije sledi v naslednjem poglavju naloge.

Chevalier (2003) na podlagi lastnih raziskav zagovarja, da diplomanti na trgu niso homogeni, temveč heterogeni posamezniki. Kljub enaki formalni izobrazbi posedujejo različne stopnje znanja in sposobnosti, ki se kažejo med študijem prek ocen pridobljenega znanja. Po njegovem so manj sposobni študenti tudi manj sposobni diplomanti, saj se različni posamezniki med študijem različno angažirajo za razvoj svojih znanj. Deloma pa problem vidi tudi v nenadni ekspanziji študentov, ki so zaradi velike konkurenčnosti strokovnega kadra deležni manj pozornosti.

Za potrebe raziskovalne naloge bo relevantna delitev diplomantov (z večjimi in manjšimi sposobnostmi) ter delovnih mest (z in brez visokošolske izobrazbe), ki pojav preizobraženosti utemelji prav na delitvi diplomantov na bolj oz. manj sposobne. V pomoč pri utemeljitvi bo spodnja tabela zgoraj omenjenega avtorja.

Tabela 3.1: Delitev preizobraženosti po Chevalieru (2003)

	<i>Sposoben diplomant</i>	<i>Nesposoben diplomant</i>
<i>Zaposlitev z zahtevano diplomom</i>	<i>Idealna kombinacija</i>	/
<i>Zaposlitev s povečanim obsegom znanja</i>	<i>Preizobraženost</i>	<i>Navidezna preizobraženost</i>
<i>Zaposlitev z nezahtevano diplomom</i>	/	<i>preizobraženost</i>

Vir: Chevalier (2003, str. 517).

Iz tabele 3.1 je razvidno, da predstavlja idealno kombinacijo, kadar sposoben diplomant zasede delovno mesto, ki zahteva višješolsko izobrazbo (izkazano z diplomom). Situacija se lahko spremeni, če delodajalec poveča zahtevano znanje za opravljanje delovnih nalog pri zaposlitvi, za katero sicer ni predvideno višješolsko znanje (oz. diploma); v primeru sposobnejšega diplomanta pride do problema preizobraženosti. V kolikor na takšno delo pride manj sposoben zaposleni, pa je preizobraženost zgolj navidezna, oz. prava, če tak diplomant zasede delovno mesto, ki primarno ne zahteva višješolske stopnje izobrazbe (Chevalier, 2003, str. 517).

Sklepanje vodi v misel, da manj sposoben diplomant težko doseže ujemanje s svojimi sposobnostmi, medtem ko bolj sposobni to ujemanje hitro dosežejo, hkrati imajo tudi več možnosti za hitrejša napredovanja na višja in bolj plačana delovna mesta. V razmislek je lahko tudi vprašanje glede kriterijev, na podlagi katerih lahko ločimo diplomante na manj oz. bolj sposobne. Lahko se namreč zgodi, da tudi če je znanje študenta med izobraževanjem slabše ocenjeno, na samem delovnem mestu dosega boljše rezultate od tistih, ki so v času izobraževanja bolj ocenjeni, in s tem označeni za sposobnejše diplomante.

Green in Zhu (2010) sta njegovo teorijo nadgradila z uporabo ujemanja izobrazbe in dela s sposobnostmi posameznika, kot prikazuje tabela 3.2. Njun vidik se bolj kot sposobnostim posameznika posveča izkoristku le-teh na samem delovnem mestu. Ločita med dejansko preizobraženostjo, kjer za neujemanje (preseganje) formalne stopnje izobrazbe z zahtevano izobrazbo niso v celoti izkoriščena vsa potencialna znanja in sposobnosti posameznika, ter formalno preizobraženostjo, kjer se sicer stopnja izobrazbe ujema z zahtevano stopnjo delovnega mesta, vendar se kljub temu ne izkorišča vseh sposobnosti in znanj posameznika.

Tabela 3.2: Delitev preizobraženosti po Green in Zhu (2010)

	<i>Popolno uporabljene sposobnosti</i>	<i>Nepopolno uporabljene sposobnosti</i>
<i>Zaposlitev z zahtevanimi višješolskimi znanji</i>	<i>Idealna situacija</i>	<i>Ujemanje, vendar nepopoln izkoristek sposobnosti</i>
<i>Zaposlitev z nezahtevanimi višješolskimi znanji</i>	<i>Formalna preizobraženost</i>	<i>Dejanska preizobraženost</i>

Vir: Green in Zhu (2010, str. 751).

Na podlagi analize zgoraj opisanih tabel preizobražene posameznike razdeli v dve skupini: *navidezno preizobražene (angl. apparently overeducated) in dejansko preizobražene (angl. genuinely overeducated)*. Prvi so zadovoljni z razmerjem med

njihovo izobrazbo in zahtevnostjo delovnega mesta, drugi pa s svojo zaposlitvijo niso zadovoljni, zato bodo bolj nagnjeni k iskanju novih in boljših priložnosti, kar pomeni da bodo zaposlitve krajše, bolj izpostavljeni pa bodo tudi brezposelnosti.

Kritike, ki se konkretno nanašajo na tovrstni način proučevanja preizobraženosti, se opirajo predvsem na obravnavo izobrazbe kot edino spremenljivko pri raziskovanju človeškega kapitala, zanemarjajo pa prisotnost neformalno pridobljenega znanja (dodatno neformalno priznana oz. pridobljena znanja, izkušnje in usposabljanja), kot tudi osebne karakteristike in značilnosti določenega posameznika. Posameznik namreč lahko poseduje veliko dodatnega (neformalno priznanega) znanja, delovnih izkušenj in sposobnosti, ki si jih je pridobil bodisi med študijem, bodisi med zaposlitvijo, obravnava pa se kot podizobražen zaradi pridobljene nižje stopnje formalnega znanja (Chevalier, 2003). Temu je potrebno nameniti dodatno mero pozornosti, saj neformalna znanja, predvsem pa delovne izkušnje pri delodajalcih štejejo celo več kot formalno pridobljena stopnja izobrazbe, zato lahko nekdo, ki nima višješolske izobrazbe, pa vendarle več let opravlja delo na zahtevnejši ravni, posledično poseduje več znanj in sposobnosti kot nekdo, ki ima recimo prekomerno stopnjo formalnega znanja, vendar nič delovnih izkušenj.

Zgoraj omenjena dognanja in tista, ki bodo predstavljena v naslednjih poglavjih, kažejo preizobraženost kot precej kompleksen in težje proučljiv družbeni pojav, ki bo v prihodnje zagotovo deležen velike pozornosti. K boljšemu razumevanju v nadaljevanju sledijo opisi dejavnikov, ki neposredno ali posredno vplivajo na njen nastanek.

Vse hitrejši napredek tako v tehnologiji kot komunikaciji je dodobra spremenil tudi delovanje trga delovne sile v smislu fleksibilnosti. Vedno manj je »tipičnih« zaposlitev za nedoločen čas z razporejenim enakomernim in polnim delovnim časom. V ospredje prihaja zmožnost posameznika za t. i. **poklicno in prostorsko delovno mobilnosti**, s katero si posamezniki izboljšajo družbeni status in obogatijo zastavljeno karierno pot.

Iskalci zaposlitve sicer iščejo delo na globalnem trgu delovne sile, vendar se vse večkrat, zaradi omejene prostorske fleksibilnosti raje preusmerjajo na lokalne trge. Kako fleksibilen je posameznik, je odvisno od tega, kolikšen delež časa je pripravljen nameniti vožnji (*angl. commuting tolerance*) oz. v skrajnem primeru selitvi na drugo lokacijo (*angl. migration tolerance*) (Büchel in van Ham, 2003, str. 483). V kolikor se na lokalnih trgih ne pojavi primerna možnost za zaposlitev, posameznik zapade v

brezposelnost ali pa mora sprejeti dela na nižje kvalificiranem ali bolj oddaljenem delovnem mestu, kar zahteva dolgotrajnejšo vožnjo ali celo selitev (Simpson, 1992).

Zanimiva so dognanja avtorjev Büchel in van Ham (2003), ki sta na podlagi priložnosti na makroravni in omejitev na mikroravni proučevala fenomen preizobraženosti. Prišla sta do nekaterih zanimivih odkritij. Tisti, ki so bolj prostorsko oddaljeni od koncentracije širših možnosti za zaposlitev, so podvrženi tveganju preizobraženosti bolj kot tisti, ki živijo bližje teh središč. Tveganje se zmanjša v primeru večje prostorske mobilnosti oz. pripravljenosti na »žrtvovanje« večjega deleža časa za vožnjo do delovnega mesta in nazaj. Na zadnji dejavnik vpliva tudi višina dohodka, možnost prevoznega sredstva in časovni razpon, do katerega je posameznik še pripravljen žrtvovati svoj čas (podatki so pokazali časovni interval do 45 min). Na prostorsko mobilnost pa naj bi prav tako vplivala tudi stopnja brezposelnosti na lokalnih trgih, ki še dodatno spodbudi posameznika, da sprejme bolj oddaljeno delovno mesto ali selitev (Büchel in van Ham, 2003, str. 485–486).

Raziskava (Chevalier, 2003), ki je bila opravljena na Univerzi v Birminghamu leta 1996 med diplomanti tridesetih visokošolskih institucij, kaže še na en nezanemarljiv dejavnik – **starost**. Študija je bila opravljena na dveh starostno različnih skupinah študentov, in sicer iz leta 1985 in 1990⁴. Rezultati so pokazali, da je bila starejša skupina manj izpostavljena fenomenu preizobraženosti kot njihovi mlajši kolegi. Razloge ponuja dejstvo, da sta se dostopnost visokošolskega študija in udeležba v njem izjemno povečali, z masovnostjo študentov pa se izgubi možnost osebnega odnosa in prenašanja znanja od profesorja na študenta, s čimer prične trpeti kvaliteta izobraževanja. Razloge je moč iskati tudi v tem, da je bila starejša skupina poleg kvalitetnejšega izobraževanja deležna tudi več dodatnih izobraževanj in usposabljanj ter dejstva, da so na trgu delovne sile prisotni dlje časa kot njihovi mlajši kolegi, zato so si v tem času lahko pridobili bistveno več informacij o samem delovanju trga, kot tudi iskanju primerne zaposlitve (Chevalier, 2003). Prav tako je zanimiv konkreten podatek raziskave, ki sta jo opravila McGuinness in Sloane (2009) v Veliki Britaniji, ki pravi, da je bilo ob prvi zaposlitvi preizobraženih kar 36 % diplomantov, pet let kasneje zgolj še 14 %.

⁴ V raziskavi so bili izvzeti študenti, ki so bili ob diplomiranju starejši od 25 let, invalidi ali samozaposleni.

Zaradi družbenega, tehnološkega in političnega napredka je tudi izobrazba postala vse bolj javno dostopna. Ob ekspanziji, kot je bilo že predhodno predstavljeno, izobrazba izgublja tudi na svoji kvaliteti. Zaradi globalizacije in mobilnosti delovne sile, si politika izobraževanja že več let prizadeva za poenotenje oz. skupen sistem, ki bi omogočal **primerljivost znanj in sposobnosti** po končanem izobraževanju.⁵ Robst (1995) je v ZDA ugotavljal pomembno povezavo med kvaliteto izobraževalne institucije in pridobljenimi znanji. Rezultati raziskave so pokazali, da so bili diplomanti s prestižnih ameriških univerz veliko manj izpostavljeni problematiki preizobraženosti.

Ker je izobrazba postala v današnjih časih skorajda univerzalna, jo delodajalci za svoja delovna mesta konstantno višajo, saj je ponudbe višje izobraženih na trgu dela vse več, kar za delodajalca pomeni več izbire, zato si višanje zahtev lahko privoščijo (Barone in Ortiz, 2010).

Eden od pomembnih dejavnikov, ki bo v pomoč pri analizi preizobraženosti na trgih delovne sile, je **smer izobrazbe**. Kot sta ugotovila avtorja (Dolton in Silles, 2001), je pomemben dejavnik nastanka preizobraženosti tudi smer študija; nekaterih kadrov je na trgu namreč preveč, drugih spet primanjkuje. Prav tako ugotavljata, da so diplomanti z manj praktično usmerjenim študijem bolj izpostavljeni tveganju za preizobraženost. Še natančnejša je raziskava Ortiza in Kucela (2008), ki ugotavljata, da razlogov za pojav preizobraženosti kmalu ne bo več moč iskati zgolj v stopnji izobrazbe, saj različna področja nakazujejo različno visoke investicije v človeški kapital. Upoštevati je namreč treba dejstvo, da so različni študiji, kljub isti stopnji pridobljene formalne izobrazbe, dolgotrajnejši in bolj praktično naravnani. V svojih raziskavah predstavita, da na izbiro študijske smeri vpliva več dejavnikov (spol, etična pripadnost, socialnoekonomski položaj, družinsko okolje ipd.). Na podlagi analize večih držav za primerjavo podajata primer španskih študentov, pri katerih se je izkazalo, da je možnost za preizobraženost premožnejših diplomantov manjša, čeprav izberejo manj primerno smer izobraževanja (Ortiz in Kucel, 2008).

3.2 Teorije preizobraženosti

⁵ Konkreten primer je vpeljava izobraževalne reforme » Bologna«, ki je opisana v kasnejšem poglavju naloge.

Številni avtorji, raziskovalci in znanstveniki, ki so se posvetili konceptualizaciji pojavnosti preizobraženosti, so poskusili uokviriti definicijo s pomočjo formalnih gospodarskih modelov. Teorij, ki so se razvile skozi študije in raziskave, je sicer že kar nekaj. Opisovanje se nanaša na tiste, za katere menim, da bodo pri analiziranju podatkov v pomoč in na katere se bom lahko oprla pri interpretaciji empiričnega dela naloge.

3.2.1 Teorija človeškega kapitala (angl. Human Capital Theory)

Temelj teorije je nakazan že v predhodno omenjenem grafu (Beckerjev diagram investicij v izobraževanje), kjer je prikazano, da se posameznik odloči za investicijo v izobraževanje, le če se mu bo ta v prihodnosti tudi povrnila. Izobraževanje po tej teoriji povečuje produktivnost izobraženca, s čimer si le-ta poveča svojo konkurenčno prednost na trgu delovne sile (Becker, 1993).

Teorija človeškega kapitala se je razvila na osnovi zahodnih teorij o gospodarski rasti in študij o človeškem vedenju. Zelo dober poznavalec teorije človeškega kapitala, Američan Theodore W. Schultz, pojasni, da lahko človek svoje sposobnosti poveča z vlaganji vase skozi izobraževanje. Na podlagi tega razmišljanja se je pričel razvijati povsem nov pogled, ki izobraževanje predstavi v drugačni luči. Vse do šestdesetih let dvajsetega stoletja je bilo namreč izobraževanje predstavljeno bolj v smislu potrošnje, medtem ko je bil naložbeni vidik izobraževanja zanemarjen (Schultz, 1968).

Človeški kapital je pomemben z dveh vidikov in sicer z vidika količine (kvantitete) in z vidika kakovosti (kvalitete), se pa med seboj dopolnjujeta. Izobraževanje je glavni dejavnik, ki povečuje kakovost človeškega kapitala. Izdatki za izobraževanje so neke vrste naložba v povečanje kakovosti človeškega kapitala (Bevc, 1991, str. 19–21).

Avtorji (Sicherman, 1991; Quantini, 2011), ki podpirajo to teorijo, zagovarjajo, da je pojav preizobraženosti za posameznika zgolj trenuten oz. začasen, in se na dolgi rok sam po sebi uravnovesi. V primeru ekspanzije posameznikov s terciarno ravno izobrazbe, se tudi trg dela oz. delodajalci prilagodijo s prerazporeditvijo na delovna mesta, kjer ni potrebno tako visoko znanje, vendar za posameznike to pomeni tudi manjši prihodek. Ker se na podlagi tega investicija v izobraževanje v prihodnosti ne povrne v celoti, se manj posameznikov odloča za nadaljevanje študija na terciarni ravni in na ta način se osip večjega števila izobraženih omeji do trenutka, ko ponovno nastopi potreba po višje izobraženem kadru, in se investicija v izobraževanje v prihodnosti

zopet povrne (Sicherman, 1991). Teorija ima tudi nasprotnike (Büchel, 2000; Dolton in Vignoles, 2000; Rubb, 2003), ki, menijo, da trg dela težko v relativno tako kratkem času uskladi ponudbo in povpraševanje. Potrebno se je zavedati, da je takrat, ko na trgu sile zabeležimo pomanjkanje določenega profila kadra, praktično že prepozno, saj je potrebno upoštevati tudi čas izobraževanja, predno ti profili preidejo v sfero dela (Büchel, 2000).

3.2.2 Signalna teorija trgov dela (angl. Signalling Theory)

Signalna teorija govori o tem, kaj posameznik z določeno stopnjo izobrazbe »sporoča« trgu delovne sile. Stopnja formalne izobrazbe namreč ne odraža tudi dejanskih sposobnosti in znanj posameznika, signalizira pa vrednost in prednost pred drugimi, s katerimi konkurira na trgu. S pridobljeno stopnjo želi posameznik na trgu doseči tudi višjo vrednost, in si s tem zagotoviti višje dohodke, ki bodo presegli stroške investicije v izobraževanje – t. i. »stroške signaliziranja« (Spence, 1973, str. 356). Izobrazba sama po sebi ne povečuje tudi produktivnosti, vendar pa jo prek stopnje izobrazbe lahko signalizira oz. nakaže delodajalcu, kar pomeni, da je zaposlitev kandidata povezana z določeno stopnjo negotovosti. Po Spencu (Spence, 1973) gre pri zaposlovanju torej za investicijo z določeno stopnjo negotovosti. Za delodajalce pomeni stopnja formalne izobrazbe večinoma zgolj neko orientacijo, »sito«, ki jim pomaga do lažje oz. hitrejša poti do najbolj ustreznega kandidata.

Izobraževalci so obravnavani kot selekcijski mehanizem; njihova posredna sistemska naloga je sporočanje koristnih informacij delodajalcem glede kapacitet izobražencev. Ti potencialni kandidati pa izbirajo tiste smeri izobraževanja, pri katerih bodo delodajalcem čim bolj vidni (Kramberger, 1999). Diplome imajo tržno vrednost, ki je odvisna od njihove signalne moči. Z njo namreč signaliziramo stopnjo in poklicno usmerjenost zaključenega izobraževanja. S pridobljeno stopnjo izobrazbe se signalizira kognitivne spretnosti in splošne sposobnosti, poklicna usmerjenost pa kaže na produktivne spretnosti (Ivančič, 2010).

3.2.3 Teorija tekmovanja poslov (angl. Job Competiton Theory)

Trg dela je, tako kot večina ostalih, razdeljen na ponudbo in povpraševanje. Delodajalci naj bi se nagibali k zaposlovanju bolj izobraženih kadrov na podlagi domneve, da so

le-ti bolj usposobljeni in produktivnejši, hkrati pa tudi »cenovno ugodni«, saj za opravljanje zahtev delovnega mesta ne bodo potrebovali veliko dodatnega izobraževanja in usposabljanja. Teorija izpostavi dva večja dejavnika - značilnost delovnih mest, ki določajo tudi višino plače, in kvalifikacije, ki so pomembne pri zasedbi delovnega mesta (Quintini, 2011b, str. 9).

Thurow na podlagi svojih raziskovanj na področju preizobraženosti in brezposelnosti še dodatno nadgradi teorijo o človeškem kapitalu na zavedanju obstoja internih trgov delovne sile. Predpostavke temeljijo na ideji t.i. *čakalnih vrst na trgu dela*, ki posameznike hierarhično razvršča glede na njihovo potencialno produktivnost. Posamezniki si z vlaganjem v izobraževanje ohranjajo oz. izboljšujejo mesto v hierarhiji, od koder delodajalci izberejo najprimernejše kandidate, ki jih potrebujejo za določeno delovno mesto. S takim teoretskim konceptom avtor uvršča posameznike v organizacijsko okolje, tako na internem kot eksternem trgu dela (Thurow, 1975).

Na neoklasičnih temeljih sloni tudi teorija o tekmovanju poslov avtorja Caina (1976), z nekaterimi dodatnimi predpostavkami. Namesto hierarhije uporablja avtor število in tip delovnih mest, ki so tehnološko determinirana. Meni, da na produktivnost posameznika bolj vplivajo tehnološke specifikke delovne organizacije kot same veščine in sposobnosti posameznika, delodajalci pa najemajo delojemalce predvsem zaradi njihovih dodatnih usposobljenosti in prilagodljivosti.

3.2.4 Teorija delovnih nalog (angl. Assignment Theory)

Teorija govori o problematiki porazdelitve heterogenih posameznikov na delovna mesta, ki imajo različno stopnjo zahtevnosti. Če bi želeli, da bi na trgu delovne sile vladalo popolno ujemanje izobrazbe in zahtevnosti delovnega mesta, bi morali imeti popoln pregled tako nad povpraševanjem (dosegljivost znanj, ki jih delodajalec potrebuje) kot tudi nad ponudbo (posamezniki, ki posedujejo znanja) (Büchel in Battu, 2003). Ker je sam trg preobsežen in zelo kompleksen, je seveda tak pregled praktično nemogoč. Posledično prihaja do pojava neskladja oz. neujemanja med sposobnostmi posameznika in njegovim delovnim mestom.

Model teorije delovnih nalog povezuje izobrazbo tudi s produktivnostjo posameznika, ki naj bi bila v premem sorazmerju (t. j. višja izobrazba, višja produktivnost). Na eni strani pomeni opravljanje nalog pod kvalifikacijsko zmožnostjo posameznika

omejevanje njegove produktivnosti in sposobnosti, kar se odraža v nižjih prihodkih. Obratno pa so zaposleni, ki opravljajo zahtevnejše delo, produktivnejši, kot če bi opravljali delo, za katerega so kvalificirani. Zagovorniki te teorije predlagajo sistem razvrščanja sposobnosti od zgoraj navzdol (angl. top-down), ki postavlja sposobnejše posameznike v zahtevnejše delovne naloge ter manj sposobne v enostavnejše (Quantini, 2011, str. 10).

Zaradi večje teoretske podlage, na katero se bomo lahko opirali v kasnejšem empirično-raziskovalnem delu naloge, v nadaljevanju sledi kratek opis še nekaterih drugih pogledov, dognanj in teorij.

Zanimiva je teorija **karijerne mobilnosti**, ki v osnovi še vedno zagovarja tezo, da se investicija v terciarno izobraževanje kaže kot rezultat v višjem začetnem dohodku posameznika ali v večjih možnostih za napredovanje. Avtorja Sicherman in Galor (1990) sta v svojih raziskavah preiskovala dohodkovne premike skozi časovna obdobja in ločila med dohodkovnim in poklicnim napredovanjem. Menita, da se posameznik ob vstopu na trg sam določi, ali bo sprejel delo, za katerega je sicer prekvalificiran, vendar pa mu bo to delo prineslo delovne izkušnje in specifična znanja, s katerimi bo lahko kasneje konkuriral za višja in zahtevnejša delovna mesta, ki mu bodo prinašala tudi višje dohodke. Teorija, podobno kot teorija o človeškemu kapitalu, zagovarja dogmo, da gre pri problemu preizobraženosti zgolj za kratkoročno dejavnost, ki sčasoma izzveni (Sicherman in Galor, 1990). Menim, da se veliko mladih odloča v tej smeri, in v začetnem obdobju kariere »žrtvuje« morebitne višje dohodke z namenom, da si bodo s pridobljenimi izkušnjami in izobrazbo povečali možnosti za napredovanje in si kljub začetni izgubi kasneje v karieri povrnili investicijo v izobraževanje.

Nekateri avtorji pa razloge za preizobraženost vidijo v načinu iskanja zaposlitve (t. i. **teoriji iskanja zaposlitve**). Posamezniki ubirajo različne strategije pri iskanju zaposlitve in izbirajo tiste ponudbe, ki jim bodo prinesle maksimalne potencialne prihodke, vendar na račun oportunitetnih stroškov in trenutnih znanj, ki jih v tem času ne izkoriščajo in nadgrajujejo (Büchel, 2000, str. 473). Brezposelni posamezniki naj bi zaradi »strahu« pred brezposelnostjo sprejeli tudi nižje kvalificirano delo, ki jim vseeno prinaša višje dohodke kot sama brezposelnost. Teorija se osredotoča zgolj na brezposelne, in je iz tega vidika nekoliko pomanjkljiva.

Ortodoksni pristop s prvinami marksizma pa zagovarja **teorija dialektičnega pristopa**. Pojav preizobražene delovne sile vidi namreč kot neko »rezervo«, ki se v primeru pomanjkanja oz. potrebe po določeni delovni sili lahko aktivira. Zagovorniki (Büchel in Battu, 2003) menijo, da gre za sistematično ustvarjanje preizobraženih, a gre v korist peščice kapitalistov, ki na ta način slabijo moč delavskega razreda, saj je primoran pristati na vedno nižje dohodke (Büchel, 2000, str. 475).

Strokovnjaki in raziskovalci si niso povsem enotni glede teorij, ki pojasnjujejo nastanek preizobraženosti. Neujemanje izobrazbe in zahtevnosti delovnega mesta je še najbolj podprto z teorijo človeškega kapitala (Farooq, 2011, str. 6 ; Schultz, 1968, str. 330; Becker, 1993). Na podlagi te teorije so plače in produktivnost stalni, zato tudi preizobraženi delavci z enako produktivnostjo prejemajo enake plače kot tisti, ki so na primerno kvalificiranih delovnih mestih. Tisti, ki se z njo ne strinjajo, menijo, da je razmerje med izobrazbo in produktivnostjo kompleksnejše, prav tako pa ne razložijo institucionalne togosti in nekonkurenčnosti trga delovne sile.

3.3 Merjenje preizobraženosti

Podrobnejšemu razdelku o teoretski podlagi pojma preizobraženosti sledi naslednje pomembnejše poglavje naloge o njenem merjenju. Na področju merjenja preizobraženosti je bilo v zadnjih letih opravljenih kar nekaj raziskav in oblikovanih več teorij in dognanj. Zaradi različnih pogledov in težko določljive natančne definicije se velikokrat pojavi vprašanje o načinih merjenja »prekomerne« izobrazbe na trgu delovne sile. Večina raziskovalcev je namreč posameznike z isto oz. podobno izobrazbo na trgu delovne sile pojmovala kot homogene posameznike, ki glede na stopnjo izobrazbe posedujejo enako znanje in enake sposobnosti (Chevalier, 2003, str. 509–510). S tem se nekateri avtorji niso mogli strinjati (Barone in Oritz, 2010; Chevalier, 2003). Zato se Chevalier (2003) najprej posveti razdeljevanju preizobražene delovne sile glede na znanje, ki ga posedujejo.

Zaradi že zgoraj opisane kompleksnosti pojava se merjenje deli tako na subjektivne kot objektivne metode.

3.3.1 Objektivne metode merjenja

Metoda analize dela (*angl. Job analysis method*) temelji na dejstvu, da vsi poklici zahtevajo točno določeno specifično znanje. Profesionalni analitiki s tega področja so naredili klasifikacijo potrebnega znanja za opravljanje določenih poklicev, ki so zbrani v t.i. »m ,slovarju poklicev« (angl. Dictionary of title- krajše DOT). S tem se poskuša opredeliti oz. natančno določiti potrebne nivoje znanja in sposobnosti za opravljanje poklica, ki se jih nato na podlagi izobrazbe razvrsti po natančno določeni lestvici (Büchel, 2000, str. 482–488).

Problematika tovrstnih meritev je v tem, da se poklici v sodobnem okolju zelo hitro spreminjajo, glede na hitre tehnološke in druge spremembe, ki vplivajo na vrsto oz. zahtevane naloge poklicev, zato slovar hitro »zastara« oz. zbrani podatki težko ostajajo relevantni skozi čas. Druga pomanjkljivost je v tem, da izdelava zaradi številčnosti poklicev terja preveč časa, hkrati metoda ne upošteva razlik in specifik znotraj istega poklica (Büchel in drugi, 2003, str. 157 in Chevalier, 2003, str. 515).

Naslednja metoda, ki statistično omogoča večjo verjetnost rezultatov, se imenuje **Metoda realiziranih ujemanj** (*angl. Realised Matches*). Gre za razumevanje med statističnim izračunom vrednosti določenih spremenljivk (modus, mediana, povprečje in standardni odklon) in leti pridobivanja izobrazbe znotraj določenega poklica. Rezultate modusa in razpone vrednosti nato primerjamo s pridobljeno izobrazbo zaposlenih znotraj posameznega poklica. Posameznik, ki s svojo pridobljeno izobrazbo presega modus in standardni odklon, se šteje za preizobraženega. Torej če znotraj posameznega poklica velja povprečna doba izobraževanja 10 let, se tisti, ki so se izobraževali več kot 10 let, smatrajo kot preizobražen kader (Büchel, 2000, str. 485). Čeprav so izračuni bolj natančni kot pri zgoraj opisani metodi, problematika razlikovanja specifik znotraj istega poklica prav tako ni upoštevana. Vprašljiva je tudi pravilnost oz. uporabnost rezultatov pri manj številčnih poklicih.

Podobna metoda, ki si prav tako pomaga s statističnimi dognanji, se imenuje **empirična** oziroma **statistična metoda**. Le-ta upošteva leta izobraževanja, ki so potrebna za opravljanje določene vrste poklica. Zaposleni na določenem delovnem mestu pripada zgornji meji normalne porazdelitve (pomeni več kot en standardni odklon od povprečja na krivulji normalne porazdelitve izobrazbe za določeno delovno mesto). Povedano

enostavneje- posameznik je preizobražen v primeru, ko zaseda delovno mesto, ki ga v povprečju zasedajo manj izobraženi posamezniki (Barone in Oritz, 2010, str. 331). Pomanjkljivost metode se nanaša na prevelik poudarek formalne izobrazbe. Še posebno velik problem nastane ravno pri ekspanziji diplomantov, saj se takrat vrednost izobrazbe lahko razvrednoti. Delodajalci ob večjemu osipu diplomantov zvišajo nivo zahtevane formalne izobrazbe, čeprav za opravljanje zahtevanih nalog nekega delovnega mesta to niti ne bi bilo potrebno. To pa realno sliko spremeni in zakrije pojav preizobraženosti, saj zanj podaja nižje vrednosti kot so (Groot in van der Brink, 2000).

3.3.2 Subjektivne metode merjenja

Metoda samoocenjevanja (*angl. Self- Assessment Method*), temelji na tem, da zaposleni na podlagi lastne izkušnje oceni, katera stopnja izobrazbe je primerna za opravljanje njegovih nalog. Metoda je tako absolutno nezanesljiva, saj ima praktično vsak posameznik svoje poglede, stališča in mnenja glede zahtevnosti delovnega mesta, npr. enim se zdi delo težko, zato lahko ocenijo, da je za opravljanje nalog potrebna višja stopnja formalne izobrazbe, spet drugim je isto delo enostavnejše, zato vidijo na tem delovnem mestu manj izobraženi kader (Büchel in drugi, 2003, str. 486).

Kot vidimo, gre za precej pristransko in na videz neuporabno metodo, pa vendar lahko, v kombinaciji z objektivnimi statističnimi metodami vseeno pripomore k boljšim in natančnejšim rezultatom, kot to opiše avtor Chevalier (2003). Problematike pristranskosti se je lotil na način, da poleg splošnega samo-ocenjevalnega vprašanja: »Kakšna izobrazba je potrebna za opravljanje vašega dela?« postavi tudi vprašanje o zadovoljstvu z ujemanjem zahtevnosti delovnih nalog v primerjavi z njegovo izobrazbo. S tem vprašanjem vpelje novo subjektivno merilo, ki ga nato primerja z rezultati objektivnih metod, ki mu posledično prinesejo tudi bolj točne rezultate. Metoda samoocenjevanja je tako velikokrat dopolnilo ostalim vrstam merjenja pojava preizobraženosti, ker se z njo lahko zmanjša napake objektivnih metod merjenja (Barone in Oritz, 2010).

Naslednja metoda se ukvarja z **merjenjem dohodka** (*angl. Income Ratio method*). V kolikor pri prejšnjih metodah merjenja prihaja do izgubljanja določenih pomembnih informacij in v večini primerov zanemarjanja podatka prihodkov ob merjenju, pa se ta metoda posveča ravno slednjim. Preizobraženost bi se morala meriti glede na razmerje

med dejanskimi in potencialnimi dohodki, ki se vrednotijo po stohastični lestvici prihodkov (Büchel in drugi, 2003).

Tudi ta metoda ima pomanjkljivost, saj je tudi prihodek lahko varljiv in nezanesljiv podatek. Izobraženi posameznik je lahko namreč zaposlen na delovnem mestu z nižjo stopnjo zahtevnosti, vendar zaradi specifične poklica lahko zasluži več, kot če bi bil na primernem delovnem mestu, čeprav je za svoje delovno mesto pravzaprav preizobražen (Büchel in drugi, 2003).

Glede na zgoraj opisane metode lahko zaključimo, da enotne zanesljive metode merjenja preizobraženosti praktično ni. Kot so ugotovili že drugi raziskovalci (npr. McGoldrick in Robst, 1996; Verhaest in Omeij, 2009), je najbolj zanesljivo oz. primerljivo uporabiti več metod preverjanja na istem vzorcu; te postavijo v ospredje več različnih dejavnikov, preko katerih nato lažje pridemo do nekih konkretnih zaključkov.

3.4 Kritična analiza uporabljene literature

Naslednje poglavje je namenjeno povzetku ugotovitev, ki vzpostavljajo temelje za nadaljevanje naloge, nastalih na podlagi prebrane in proučevane literature s svetovnega spleta, člankov in bibliografij je.

V prvi vrsti je zelo pomembna ugotovitev avtorja Chevalierja (2003), ki diplomante prepozna kot heterogene posameznike. Čeprav so študentje načeloma deležni identičnega izobraževalnega programa, le-ta pri določenih izoblikuje več sposobnosti in znanj kot pri drugih. Ne bi se mogla bolj strinjati z mislijo, da lahko diplomante istih smeri razdelimo na bolj in manj sposobne.

Ena izmed pomembnejših tem je razmislek o dejavnikih, ki po mnenju avtorjev vodijo v problematiko prevelike izobraženosti. Na tem mestu so mi najbližje ugotovitve in utemeljitve teorij zaposlitvene mobilnosti, avtorji Rosen (1972), Sicherman in Galor (1990) so mnenja, da se posamezniki raje zaposlijo na manj zahtevnih in posledično neustreznih delovnih mestih glede na stopnjo njihove izobrazbe zaradi tega, ker je stopnja donosa še vedno višja kot pri brezposelnosti, kar se mi zdi povsem logično. Svoje ugotovitve podkrepijo še z razlogi, da višje sposobnosti in znanja glede na

zahtevane naloge omogočajo lažji in hitrejši prehod oz. napredovanja na višja in zahtevnejša delovna mesta kasneje v karieri. Preizobraženost opisujejo kot pozitiven pojav, ki omogoča razvoj ne samo sposobnosti in znanja, temveč predvsem delovnih izkušenj, ki so za delodajalce najpomembnejši.

Naslednji ključni dejavnik nastanka prekomerne izobraženosti, kot ugotavljata Dolton in Silles (2001), je v smeri izobrazbe. Določeni posamezniki imajo s prehodom na trg delovne sile velike težave, saj se soočajo s konkurenti, ki sicer formalno posedujejo ista znanja, zato na tem mestu štejejo predvsem dodane vrednosti (dodatna izobraževanja in usposabljanja, relevantne delovne izkušnje ipd.). Po drugi strani v poklicih, kjer kadra močno primanjkuje, posamezniki navadno s tem nimajo težav, zato hitro in uspešno preidejo na delovno mesto, ki ustreza njihovi stopnji formalne izobrazbe. Na podlagi teorije o izbiri smeri izobraževanja se posamezniki lahko sami izpostavijo pojavu preizobraženosti, če si izberejo študijsko smer, za katero že v času odločitve velja slabše povpraševanje na trgu delovne sile.

Izmed vseh opisanih teorij o proučevanju problematike in nastanku preizobraženosti se kljub nekaterim kritikam zdi smiselna tudi teorija o človeškem kapitalu. Beckerjev (1993) diagram o investicijah v človeški kapital lepo razloži dejstvo, da posameznik vlaga v lastno izobraževanje in razvoj le v primeru, da se donosi v prihodnosti povrnejo oz. povečajo. Menim, da večina posameznikov, ki se odloča za študij, razmišlja v smeri boljše, samostojnejše in kvalitetnejše prihodnosti. Višja kot so vlaganja v človeški kapital, višji so donosi v prihodnosti. Vendar se prav tako strinjam s kritikom teorije Büchel (2000), ki meni, da sam trg dela ni sposoben samostojno uravnati povpraševanja in ponudbe na trgu, kot to zagovarja teorija človeškega kapitala. Menim, da je usklajevanje med ponudbo in povpraševanjem odvisno od sodelovanja med snovalci izobraževalnih programov in delodajalci. Ustrezna usklajevalna politika in sodelovanje delodajalcev pri oblikovanju izobraževalnih programih je po mojem mnenju ključnega pomena za omejitev problema preizobraženosti.

Temeljna problematike naloge se prvotno posveča predvsem dejavniku stopnje formalno pridobljene izobrazbe kot povzročitelja brezposelnosti mladih diplomantov. Na tem mestu bo v empiričnem delu naloge v veliko pomoč in oporo teorija signaliziranja, avtor Spence (1973). Stopnja izobrazbe na trgu delovne sile potencialnim delodajalcem oddaja določene signale v zvezi s pridobljenimi znanji in

sposobnostmi posameznika, omogoča predvidevanje kasnejših stroškov usposabljanja ter označuje vrednost v primerjavi z ostalimi konkurenti. Vendar zaradi zgoraj omenjene heterogenosti posameznikov se delodajalci ne morejo izogniti določeni stopnji tveganja, zato večinoma stopnjo izobrazbe uporabljajo kot eden izmed orodij lažjega in hitrejšega iskanja ustreznega in primernega kandidata za določeno delovno mesto.

Najpomembnejše poglavje pa je namenjeno analizi stanja mladih na trgu delovne sile oz. preverjanju, ali njihova preizobraženost vpliva tudi na njihovo brezposelnost. Iz tega vidika je zelo pomemben teoretski okvir, ki se ukvarja s tematiko merjenja prekomerne izobraženosti. Kot je opisano v teoretskem delu naloge, se merjenja razlikujejo na objektivna in subjektivna. Prvo se poslužuje določenih statističnih zakonov, ki na podlagi izračunov določenih spremenljivk dajo rezultate, ki se jih nadalje ustrezno interpretira (Büchel in drugi, 2003 in Chevalier, 2003). Medtem se subjektivne metode usmerjajo predvsem na posameznike, ki opravljajo določene delovne naloge, saj menijo, da se na ta način lahko pridobijo pristne informacije o tem, katera je najprimernejša stopnja izobrazbe za določeno delovno mesto (Barone in Ortiz, 2010 in Büchel in drugi, 2003). Najbolj optimalni rezultati se pridobijo z uporabo obeh predstavljenih metod, vendar bodo zaradi omejitev obsega naloge v tem primeru bolj primerne in uporabne metode, ki zajemajo statistične prvine in obdelavo podatkov.

4 POMEN TERCIARNEGA IZOBRAŽEVANJA IN PREHOD MLADIH NA TRG DELOVNE SILE

V današnji t. i. »družbi znanja«, se posamezniki ločijo predvsem po tem, koliko znanja premorejo in kako učinkovito ga znajo uporabljati. Prednost podjetij namreč vse manj predstavljajo proizvodi in storitve, temveč v ospredje prihaja znanje zaposlenih, s katerim ustvarjajo podjetju konkurenčno prednost. Znanje je postalo zelo dostopna vrednota, ki posameznikom omogoča, da si zagotovijo uspešne kariere in v povezavi s tem boljše pogoje za življenje. Vendar pa v dobi hitrih sprememb tehnologij in inovacij

zgolj formalno znanje ni več dovolj. Le-tega je potrebno nenehno nadgrajevati in poglobljati, in s tem ohranjati korak s časom in konkurirati ostalim zaposlenim.

Terciarna raven izobraževanja nastopi kot zadnja stopnja v sistemu izobraževanja pred vstopom posameznikov na trg delovne sile. Sistemi izobraževanja se sicer od države do države razlikujejo, ne le strukturno temveč tudi vsebinsko, vendar države Evropske unije pretežno stremijo k poenotenju vseh sistemov, in s tem lažje mednarodne mobilnosti posameznikov ter večje kvalificiranosti študentov. Zato je UNESCO pripravil t. i. mednarodno standardno kvalifikacijo izobraževanja imenovano ISCED (UNESCO, 2006).

Vzroke za povečevanje števila študentov na terciarni ravni izobraževanja lahko najdemo tudi v demokratizaciji in vpeljevanju modela države blaginje. Javni izdatki za izobraževanje so skozi leta konstantno naraščali, hkrati pa se je odpiralo in razvijalo, skladno z razvojem družbe, vse več zahtevnejših delovnih mest, ki so zahtevala višjo – terciarno raven izobrazbe.

4.1 Prenova višješolskih študijskih programov: projekt “Bologna”

Z nastankom Evropske unije in vse večjim vključevanjem držav v to zvezo, ter z vse večjim povezovanjem je v evropskem prostoru tudi na področju izobraževanja pričela nastajati ideja za koordinirano sodelovanje in poenotenje pogledov, struktur in razvojnih politik na področju izobraževanja. Zaradi novosti in sprememb, ki jih je evropska reforma prinesla na raven terciarne izobrazbe, bom v nadaljevanju opisala nekaj bistvenih značilnosti le-te.

EU se je prvič posvetila izobraževanju leta 1992 s Pogodbo o Evropski Uniji, kasneje z Amsterdamsko pogodbo leta 1999. Oba dokumenta dajeta velik poudarek subsidiarnosti med državami, glavna ideja pa je, da države članice EU z medsebojnim sodelovanjem, podpiranjem in dopolnjevanjem pripomorejo k ustvarjanju kakovostnejšega šolanja ob upoštevanju pristočnosti držav članic za vsebino poučevanja ter organiziranje izobraževalnih sistemov ter posamezno jezikovno in kulturno razlikovanje med državami (Pogodba o Evropski uniji, 149. člen)⁶.

⁶ Pogodba je bila podpisana 7.februarja 1992 v Maastrichtu in je v veljavi od 1.novembra 1993, kot jo spreminja Lizbonska pogodba, podpisana 13. Decembra 2007 v Lizboni, v veljavi od 1.decembra 2009.

Leta 1999 se je zbor 29 ministrov visokošolskega izobraževanja iz 29 držav zbralo v italijanskem mestu Bologna, kjer so 19. junija podpisali deklaracijo, ki nosi ime po kraju podpisa, in ji zato danes pravimo Bolonjska reforma. Danes ciljem skupne evropske politike visokošolskega izobraževanja sledi že 47 držav. Njegov poglavitni cilj je bilo ustvarjanje skupnega evropskega visokošolskega prostora, katerega temelj oz. poudarek bi bil na mednarodnem sodelovanju in akademskemu izmenjavi, ki bi bila privlačna ne le za študente, temveč tudi za pedagoško osebje. V duhu povezovanja in mobilnosti študentov in pedagogov, naj bi jih sistem lažje pripravil na aktivno življenje v demokratični družbi in omogočal dostop do kvalitetnejšega visokošolskega izobraževanja zunaj domačih mej (Ben Belak in drugi, 2008).

Države podpisnice se zavzemajo za doseg 10 temeljnih ciljev sporazuma (MVZT, 2017), ki teži k vpeljevanju primerljivega sistema diplomskih stopenj, ki obsega dvostopenjski sistem izobraževanja (dodiplomski in podiplomski), vzpostavitev enotnega sistema kreditnih točk ter spodbujanje in omogočanje mobilnosti tako študentov kot tudi profesorjev, ki pomembno vplivajo na povezovanje evropskega izobraževalnega in raziskovalnega prostora. Sporazum spodbuja k sledenju strategij o procesih vseživljenjskega učenja, pospeševanju evropskega sodelovanja pri zagotavljanju kakovosti in sodelovanje visokošolskih institucij in študentov kot partnerjev v procesih načrtovanja izobraževalnih programov ter širjenju sistema evropskega visokošolskega izobraževanja tudi zunaj meja EU.

Vpeljava bolonjskega procesa se smatra kot politični proces na mednarodni, nadnacionalni ravni. Vsebina se sicer formalno določa na nadnacionalni ravni nato pa se implementira na nacionalni ravni. Postopek od oblikovanja do strategije je moč razložiti v treh korakih (Miklavčič, 2008, str. 60):

1. doseg strateškega dogovora vpletenih držav na mednarodni ravni.
2. Vstop reformne strategije na nacionalno raven, kjer prihaja do prilagoditve in preoblikovanja na nacionalni kontekst in vključevanje novih akterjev.
3. Uresničevanje in implementacija osrednjih subjektov visokošolskega izobraževanja na institucionalni ravni.

Mednarodni dokumenti sicer niso obvezujoči, uresničevanje in vpeljava sprejetih reform pa zavisi od razmer na nacionalni oziroma na lokalni ravni posamezne države. Bolonjski proces predstavlja eno izmed prvih skupnih usklajevanj na področju

visokošolskega izobraževanja v evropskem prostoru in ima zato tudi politično težo. Evropska unija je na področju visokega šolstva pričela delovati v letu 2000, ko je po zasedanju Evropskega sveta v Lizboni pozvala pristojne ministre za izobraževanje, da se posvetijo preučitvi konkretnih ciljev izobraževalnih sistemov z namenom iskanja skupnih faktorjev in upoštevajoč nacionalne diferenciacije. Predvideli so metodo odprte koordinacije (OMK)⁷, ki omogoča pospeševanje konvergence k skupno zastavljenim ciljem (Miklavčič, 2008, str. 62–63).

4.2 Prehod diplomantov na trg delovne sile

Pri prestopu iz sistema izobraževanja na trg delovne sile gre za prelomno obdobje vsakega posameznika. Uspešen in čimprejšnji prehod v zaposlitev za diplomante namreč predstavlja socialno-ekonomsko neodvisnost omogoča dolgoročneje načrtovanje življenja, karijerne poti ipd. Hkrati pa novo življenjsko obdobje prinaša s seboj vrsto novih zadolžitev, odgovornosti in vlog. Če je bila včasih meja med koncem izobraževanja in začetkom kariere jasnejša, je v današnjih razmerah močno zabrisana. Mladi si zaradi strahu pred brezposelnostjo podaljšujejo študij, se vključujejo včasne in negotove zaposlitve ipd..

4.2.1 Dejavniki prehoda na trg dela

Dostopnost študija na terciarni ravni ter vse večji porast števila mladih, ki nadaljujejo študij na tej ravni, vodi posledično v velik porast in vsip števila mladih diplomantov na trg delovne sile. Na drugi strani pa trg dela zaradi vse bolj pogostih gospodarskih pretresov, v katerih primanjkuje sredstev za odpiranje zahtevnejših delovnih mest, ni zmožen absorpcije takšnega števila mladih izobraženih. Večja vlaganja v izobraževanje mladih, naj bi po teorijah človeškega kapitala in družbe znanja sicer vodilo v večje zaloge nacionalnega znanja, ki neposredno vpliva na gospodarsko rast in s tem omogoča tehnološko inovativno gospodarstvo, le ta pa vpliva tudi na splošno družbeno blaginjo njenih prebivalcev. Vendar država in visokošolske institucije niso dovolj

⁷ Odprta Metoda Komunikacije(OMK): določitev in sprejetje skupnih smernic in ciljev, na podlagi katere se pripravijo kazalci in nadalje opredeli najboljša praksa na tistih področjih za katere EU nima ali si pristojnosti deli ali pa je pooblaščen za izvajanje podpornih ukrepov (EUROVOC).

fleksibilne oz. pripravljene na prilagajanje izobraževalnega programa tako hitrim spremembam na trgu dela (Podmenik, 2012).

Problem uspešnega prehoda diplomantov na trg dela predstavlja vrzel med *zaposlenostjo in zaposljivostjo*. Zaposljivost (ang. *employability*) pomeni zmožnost razpolaganja posameznika s pridobljenim znanjem in kompetencami za primerno delovno mesto (Kramberger, 2007). Gre torej za individualno lastnost posameznika, ki zajema njegove značajske in osebne lastnosti, delovne vrednote ter pridobljeno znanje in veščine. Vse te lastnosti pa so odvisne od dostopa do virov, družinskih ozadij in same delovne kulture (McQuaid in Lindsay, 2005). Zaposlenost (ang. *employment*) pa poleg individualnih značilnosti vsebuje še vrsto drugih dejavnikov, v grobem pa pomeni »imeti službo«.

Zaposljivost diplomantov je vezana na obdobje po končanem izobraževanju in prikazuje gibanje posameznikov na trgu dela. S podatki o zaposljivosti si največkrat pomagajo snovalci politik izobraževanja, ki na podlagi rezultatov ocenjujejo uspešnost programov in samih univerz. Podatki so lahko zavajajoči, saj obsegajo diplomante, ki so eno leto po diplomi zaposleni, ne osredotočajo pa se na to ali so zaposleni na ustreznem delovnem mestu (Marija, 2015). Problematika prehoda diplomantov v zaposlitev je zaradi prepleta različnih dejavnikov in vplivov različnih deležnikov relativno kompleksen pojav. Zaradi pomembne povezave s samo tematike naloge, bo v naslednjih vrsticah le na grobo predstavljena.

Glavni akterji, ki vplivajo na prehod mladih na trg dela so visokošolske izobraževalne institucije, delodajalci, trg dela ter država z vsemi regulatorji, ki urejajo delovanje vseh naštetih. Ključni sklop dejavnikov, ki vplivajo na uspešen prehod na trg dela, se pripisuje institucionalni ureditvi samega trga dela, povezanosti in prilagajanje vsebine izobraževalnih programov, ter »oskrba« diplomantov z ustreznimi znanji in veščinami (Müller in Shavit, 2009; Teichler, 2009, Schomburg in Teichler, 2011a).

Pogoji za zaposljivost so torej individualne lastnosti posameznika (znanje, veščine, značajske lastnosti, ipd.). Mlajše generacije velikokrat povezujejo z manjšim čutom za odgovornost in pripadnost, nezrelosti, neresnosti in nestalnosti, kar delodajalci velikokrat dojemajo kot večje tveganje za zaposlitev. So pa mladi iskalci zaposlitve zato toliko bolj konkurenčni na trgu dela zaradi njihove inovativnosti, novejšega in kompleksnejšega znanja, prilagodljivosti, pripravljenosti za sprejetje dela v težkih,

slabših pogojih dela in nezanesljivih vrstah zaposlitve (delo za določen čas, delne zaposlitve, neugodni delovni čas ipd.) (Črnak-Meglič, 2005, str. 163–164).

Za uspešnejši prehod na trg delovne sile, so pomembne tudi strukturne in organizacijske specifike izobraževalnega sistema. Govorimo lahko o dihotomiji stratifikacijskih sistemov, kjer vsak predstavlja specifične povezave med institucionalno strukturo izobraževalnega sistema in karierami na trgu delovne sile. Horizontalna diferenciacija sistema izobraževanja in usposabljanja, ki zagotavlja visoko specializirano poklicno začetno izobraževanje, v katerega so močno vpeti tudi delodajalci, vodi v vzdrževanje močnih poklicnih trgov delovne sile. Drugi tip diferenciacije pa se v začetnem delu izobraževanja usmerja na bolj splošne vrste znanja, ločen je od trga delovne sile in manj usmerjen na poklice. Vsak od omenjenih sistemov ob vstopu na trg delovne sile različno vrednoti pridobljena spričevala, diplome, delovne izkušnje ipd. (Ivančič, 2008).

Med pomembnejše dejavnike pri prehodu mladih na trg dela so tudi strukturna neskladja med povpraševanjem in ponudbo mladih iskalcev prve zaposlitve, na kar vpliva ne le stopnja izobrazbe temveč tudi vrsta poklica oz. smer izobrazbe. Strukturna neskladja nastajajo na ravni visoko kvalificiranih profesij, kjer je pritok diplomantov na trg večji od povpraševanja. Ko pride do stanja, ko trg ni zmožen absorbirati vse te visoko izobražene delovne sile, se zaradi hitrejšega prehoda mladi odločajo tudi za manj primerna in zahtevna delovna mesta (Trbanc, 2007, str. 53).

4.2.2 Konkurenčne prednosti in slabosti mladih iskalcev

Trbanc in Verša (2002) razdelita konkurenčne prednosti in slabosti mladih iskalcev zaposlitve na trgu delovne sile, ki so pomembni z vidika delodajalcev, v tri večje sklope, in sicer **znanje, delovne izkušnje in sociokulturni kapital**.

Zaradi stalnega spreminjanja tehnologije in poslovnih procesov je potrebno **znanje** konstantno obnavljati in nadgrajevati. Ena od prednosti mladih po končanem šolanju naj bi bilo ravno posedovanje novega, svežega in kompleksnega znanja (Trbanc in Verša, 2002, str. 340). Problematično pa je neskladje med izobrazbo mladih in povpraševanju po določenih kadrih na trgu delovne sile in prepad med osvojenimi kompetencami in znanjem mladih po končanem študiju in tistimi, ki jih delodajalec od njih pričakuje na samem delovnem mestu. Del znanja si mladi lahko pridobijo tekom formalnega izobraževanja, del pa preko pristočasnih aktivnosti oz. neformalnega

izobraževanja. Udeležujejo ali sodelujejo pri prostovoljnem ali študentskem delu, dodatnih izobraževanjih, različnih nevladnih ali študentskih organizacijah, ipd. Pri vsem tem si pridobivajo določene kompetence, ki jim bodo nekoliko olajšale prehod na trg delovne sile ter jim služijo kot dodatna konkurenčna prednost pred ostalimi (Bakovnik in Beočanin, 2010, str. 14–23).

Analize, opravljene v Sloveniji, so pokazale, da delodajalci takoj za pridobljeno stopnjo izobrazbe kot pomembnejši dejavnik za pridobitev zaposlitve navajajo prav **delovne izkušnje**. Delodajalci velikokrat ocenijo mlade kot delovno silo, ki jim primanjkuje delovne zgodovine in s tem praktičnih izkušenj, s pomočjo katerih bi lažje ocenili njihovo delovno aktivnost, sposobnost reševanja problemov, odgovornost in samostojnost pri delu ipd. Zaradi teh dejstev pomeni zaposlitev mladih, predvsem na ključna delovna mesta, za organizacije preveliko tveganje. Trbanc in Verša, 2002, str. 342).

Mladi iskalci zaposlitve pa niso povsem brez delovnih izkušenj. Slovenija nudi študentom in dijakom opravljanje dela prek študentskega statusa, delovne izkušnje je moč pridobiti tudi s sodelovanjem pri nevladnih in neprofitnih organizacijah, s prostovoljstvom ter dodatnimi formalnimi ali neformalnimi izobraževanji. V večini primerov gre torej za pridobivanje neformalnih izkušenj, ki jih lahko posameznik pridobi tekom svojega izobraževanja. Problematika je vezana na to, da delovne izkušnje, pridobljene s tovrstnimi deli in udeleževanji, niso v povezavi ali se ne navezujejo direktno na študijsko smer. Poleg tega mladi velikokrat ne znajo predstaviti tovrstnih kompetenc svojim potencialnim delodajalcem, ki neformalno pridobljenemu znanju ne dajejo prevelike teže oz. pomena. Vzpostavitev sistema beleženja neformalnega znanja, izkušenj in sposobnosti ter priznanje pridobljenih kompetenc, s strani države in delodajalcev, bi znatno izboljšal položaj mladih na trgu delovne sile, zvišal zaposljivost in olajšal prehod iz izobraževalnega sistema v zaposlitev (Bakovnik in Beočanin, 2010, str. 16–24).

Sociokulturni kapital se nanaša na posameznikove osebnostne lastnosti, pridobljene med procesom socializacije in življenjske izkušnje. Delodajalci na podlagi tega mladim velikokrat pripišejo veliko zavzetost, pripravljenost in fleksibilnost pri delu, večjo inovativnost in kreativnost pri reševanju sprotne problematike, manjše zahteve glede pogojev pri delu in plačila. Po drugi strani pa so zaskrbljeni glede lastnosti, kot so

manjši čut za odgovornost in pripadnost podjetju, nestalnost in prevelika nagnjenost k spremembam utečenih praks ipd. Zaradi pripisanih sociokulturnih lastnosti predstavljajo mladi za delodajalce večje tveganje ob zaposlitvi od tistih z nekajletnimi delovnimi izkušnjami (Trbanc, 2005, str. 164).

Za prihodnje načrtovanje visokošolskega izobraževanja želijo njihovi akterji s pomočjo različnih raziskav opredeliti, ali bo v prihodnje pomembnejši razvoj generičnih ali profesionalnih kompetenc v sistemu izobraževanja. Prav tako si zastavljajo vprašanja kako se bodo v prihodnje razvijale politike vseživljenjskega učenja in razvoja kariere glede na morebitno deregulacijo trga delovne sile, migracijske tokove ter staranje populacije (Pavlin, 2014, str. 10).

Svensson⁸ (1990, v Pavlin, 2014, str. 10) navaja, da primanjkuje raziskav ter konkretnih študij na temo povezave med teoretičnim znanjem, pridobljenim tekom izobraževanja, in kasnejšim profesionalnim delom. Sam je na primeru arhitektov in psihologov prikazal, da je teoretično znanje, ki so ga posamezniki pridobili tekom izobraževanja, majhno v primerjavi z dejansko zahtevanimi nalogami v poklicih, čeprav se je izobraževalno ozadje v veliki meri ujemalo z določenim poklicem. Avtor je razloge iskal v tem, da se "kot prvič, izvajalci poklicev ne zavedajo, kako je teoretično znanje povezano s konkretnimi nalogami v delovnem okolju. Drugič, narava delovnih nalog je lahko pogosto tako kompleksna, da povezava s pridobljeno formalno izobrazbo sploh ni mogoča. Tretjič, pogosto prihaja do teoretičnih trenj in nasprotjih znotraj posamezne discipline (npr. psihologija), zato se izvajalci odločijo le za eno smer".

Tako na evropski kot tudi na nacionalni ravni pa se snovalci politike izobraževalnega sistema trudijo pridobiti in opraviti čim več raziskav in študij na temo vpliva izobraževalnega sistema na uspešno delovanje diplomantov na trgu dela. Posebno pozornost namenjajo konceptualni primerjavi med pričakovanimi kompetencami s strani delodajalcev s tistimi, ki jih diplomanti pridobijo med študijem, katerimi se je posvečala tudi referenčna študija HEGESCO, ki je oblikovala več smernic razvoja kompetenc. Na podlagi rezultatov raziskave je bilo izpostavljeno predvsem sodelovanje med snovalci visokošolskih programov izobraževanja in delodajalci. Poudarjen je

⁸ Svensson, L.G. (1990). Knowledge as a Professional Resource: Case Studies of Architects and Psychologists at Work. V R. Torstendahl, M. Burrage (ur.), *The Formation of Professions: Knowledge, State, Strategy*. London, Sage (str. 51–70).

pomen spodbujanja motivov in ustreznih delovnih izkušenj ter problematiko neizkoriščenega človeškega kapitala visokošolskih diplomantov in pomanjkljivo informiranje delodajalcev o vrsti znanj in sposobnosti, ki jih mladi diplomanti imajo (Pavlin, 2014, str. 11).

5 ANALIZA STANJA IZOBRAŽEVANJA IN TRGA DELOVNE SILE

Na položaj mladih na trgu delovne sile pomembno vpliva stopnja vključenosti mladih v izobraževanje ter združevanje znanja z delovno aktivnostjo. Neusklajenost med povpraševanjem in ponudbo na trgu dela je eden izmed razlogov za brezposelnost oz. težji prehod mladih v zaposlitev. Ključno vlogo za odziv na hitre spremembe, ki se dogajajo na trgu dela, ima torej država. Z razvojem različnih politik poklicnega izobraževanja in usposabljanja so namreč številne države OECD razvile, izboljšale in razširile obstoječe programe, s katerimi mladi pridobijo znanje in spretnosti. Le-ti dajejo največji poudarek sodelovanju med šolami in potencialnimi delodajalci (OECD, 2013, str. 14).

Kljub usklajevanju izobraževalnih sistemov znotraj držav članic EU z bolonjskim procesom med njimi še vedno ostaja nekaj ključnih razlik, ki vplivajo na kakovost samega izobraževanja. Zaradi primerjave članic Slovenije in Finske v nadaljevanju sledi kratek pregled posebnosti obeh izobraževalnih sistemov na terciarni ravni.⁹

Do leta 2004 je bil v Sloveniji visokošolski študij razdeljen na *dodiplomski študij* (študijski programi prve stopnje) ter *podiplomski študij* (študijski program druge in tretje stopnje). Na prvi stopnji so diplomanti pridobili naziv visoke strokovne oz. univerzitetne izobrazbe, na drugi stopnji pa naziv specializacije, magisterija in doktorata. Po letu 2004 je bil sprejet Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o visokem šolstvu, s katerim se je začela implementacija bolonjskih študijskih programov, ki visoko šolstvo razdelijo z dveh na tri stopnje. Programi na prvi stopnji vključujejo visokošolski strokovni in univerzitetni študijski program in trajajo tri do štiri leta. Naslednja (druga) stopnja vsebuje magistrske študijske programe, in trajajo eno do dve leti, ter zadnja (tretja) programe doktorskega študija, ki trajajo tri leta (Čelebič, 2014).

Izobraževanje je na Finskem izrednega pomena, zato veliko pozornosti namenjajo prav vlaganju v razvoj in napredek šolstva. Zaradi preteklih odličnih rezultatov finskih

⁹ Podrobnejši shematski prikaz obeh izobraževalnih sistemov se nahaja v Prilogi, Slika A.2 in Slika A.3.

učencev v raziskavi PISA, se je za finski šolski sistem močno povečalo zanimanje predvsem na mednarodni ravni. Na uspešnost je vplivalo več dejavnikov, ki so bili sprejeti na področju politike izobraževanja. Prednost finskega sistema so v strukturi izobraževanja, predvsem pa v zelo kvalificiranih in cenjenih učiteljih ter avtonomiji šol, ki omogoča, da se le-te prilagajajo potrebam lokalnega okolja. Velik pomen pripisujejo sodelovanju izobraževalnih ustanov z lokalnim okoljem in različnimi institucijami (Ministry of Education and Culture, 2016).

Finski izobraževalni sistem na visokošolski ravni je razdeljen na univerzitetni in politehnični sektor, ki sta urejena z ločeno zakonodajo. Ta določa njihovo poslanstvo, raziskovanje, poučevanje, osebje in ostalo administracijo, uradni jezik ipd. V univerzitetni sektor spadajo poslovne šole, tehnološke univerze ter umetniška in vojaška akademija. Politehnike pa omogočajo študentom pridobivanje visokošolske izobrazbe in praktičnih strokovnih znanj in spretnosti. Univerze in politehnike so osnova inovacijskega sistema in njihov cilj je prispevati k družbeni blaginji spodbujati izobraževalni, gospodarski, družbeni in okoljski razvoj. Univerze z ustvarjanjem fleksibilnejših poti izobraževanja, razvojem priznavanja predhodno pridobljenega znanja ter pestro ponudbo različnih programov krepijo pogoje za vseživljenjsko učenje. Usklajujejo tudi predpogoje za izvajanje visokokakovostnega raziskovanja, enakih možnosti znanja ter krepijo položaj raziskovanja tudi na mednarodni ravni. Politehnike pa usklajujejo poučevanje in podjetništvo z gospodarstvom, umetnostno dejavnostjo in potrebami posameznih regij, raziskovalno dejavnost pa s potrebami podjetij in trga delovne sile (Čelebič, 2014).

5.1 Slovenija

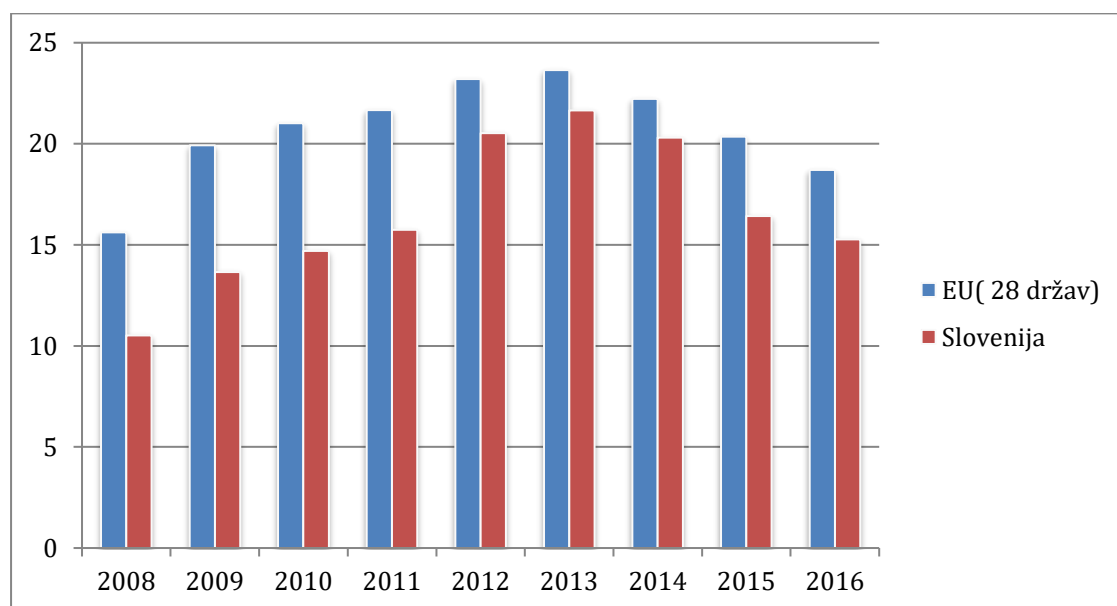
5.1.1 Stopnja brezposelnih mladih

Demografske spremembe (upad števila mladih v generaciji) so vplivale tudi na delež delovno aktivnih mladih na trgu. Če je do začetka krize število delovno aktivnih mladih relativno naraščalo, se je z nastopom le-te nadpovprečno zmanjšalo (z več kot 161 tisoč leta 2008, na 105 tisoč v letu 2013) (ZRSZ, 2016). Delno je za to kriv demografski upad, v večji meri pa gospodarska kriza, ki mlade iskalce prve zaposlitve s (pre)malo (formalno priznanega) znanja in izkušnje odriva med bolj ogrožene socialne skupine

brezposelnih. Zaradi pomanjkanja delovnih mest, predvsem tistih, ki bi zahtevale terciarno raven izobrazbe, težko najdejo ustrezno zaposlitev, zato pogosto delajo v prekarnih oz. fleksibilnih zaposlitvah, le-te pa so v času krize tudi najbolj ogrožene (ZRSZ, 2016).

Slovenski šolski sistem vsako leto izobrazí veliko število tistih študentov, po katerih na trgu dela ni velikega povpraševanja, tako velja Slovenija za eno izmed držav, v kateri obstaja velika strukturna neskladnost med ponudbo in povpraševanjem. Več kot 60 odstotkov študentov se v nadaljevanju študija vpiše na družboslovne smeri študija, med tem ko na trgu dela večinoma povprašujejo po naravoslovnih in tehniških kadrih. Iz tega lahko sklepamo na premalo intenzivno sodelovanje med formalnimi izobraževalnimi institucijami in gospodarskim sektorjem (Mladinski Svet Slovenije, 2010).

Slika 5.1: Stopnja brezposelnih mladih (v starosti od 15–24 let) v Sloveniji

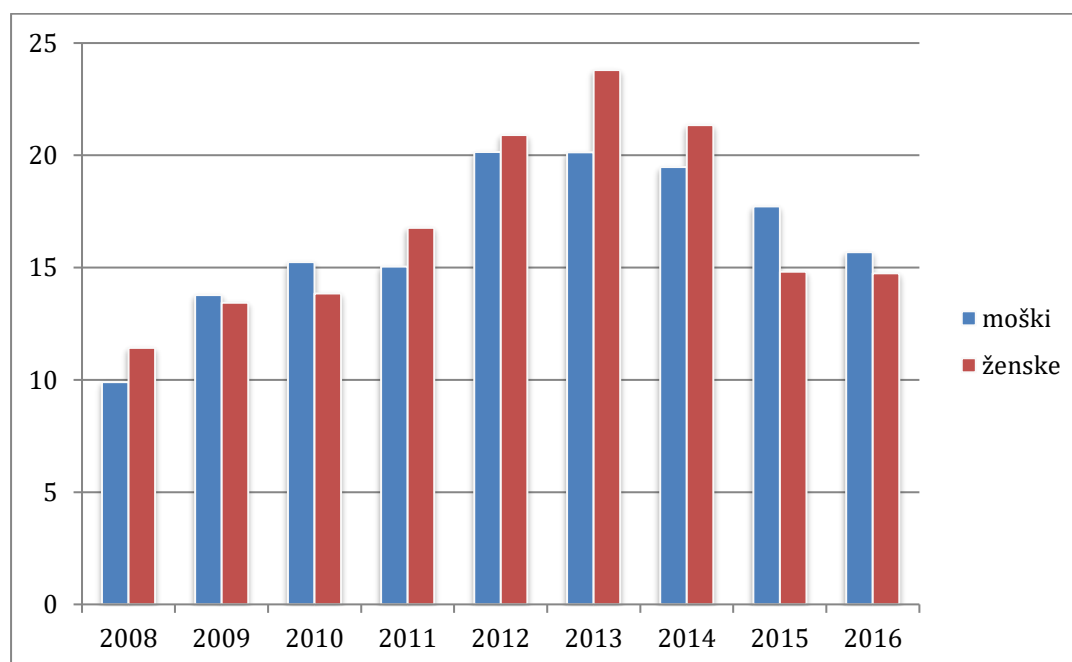

Vir: OECD (2018).

Slika 5.1 prikazuje da je število brezposelnih mladih (tako v Sloveniji kot tudi v Evropi) pričelo naraščati ob začetku velike gospodarske krize v letu 2008, svoj vrhunec doseglo sočasno z vrhuncem krize in nato po ureditvi in izboljšanju razmer na gospodarskih trgih zopet pričelo upadati. Do največjega porasta števila mladih brezposelnih je prišlo v letu 2013, ko je številka narastla prek 21 % vseh brezposelnih. Razlog za to bi lahko bila sprememba zakona o študentskem delu in posledično večjega obsega novih prijav v evidenco brezposelnih. Pozitiven obrat se je pričel šele nekje v začetku leta 2014, ko

se je gospodarstvo počasi začelo izvijati iz primeža krize in je delež začel počasi upadati na 15,3 % v letu 2016. V obdobju 2014–2016 se torej stopnja mladih brezposelnih sicer znižuje, vendar je še vedno relativno visoka v primerjavi s tisto v časih pred veliko gospodarsko krizo (leta 2008), ko je odstotek brezposelnih znašal 10,5 %. Na tem mestu je pomemben poudarek, da se problema mladih brezposelnih delno zakriva tudi s podaljševanjem vključenosti mladih v terciarno izobraževanje ter podaljševanje študija z namenom opravljanja študentskega dela, zato so deleži brezposelnih mladih nekoliko nižji, kot bi bili v primeru odsotnosti študentskega dela. Predvsem je zaskrbljujoč delež dolgotrajno brezposelnih mladih, ki po zadnjih podatkih znaša okoli 33 % (ZRSZZ, 2016). Hiter prehod v sfero dela je namreč zelo pomemben z vidika družbe in investicijskih vlaganj države v izobraževanje, saj se s počasnim vključevanjem izgublja potencial znanja in posledično povračila stroškov investicij, ki s podaljševanjem časa izobraževanja še dodatno narastejo.

Slika 5.2: Stopnja brezposelnih mladih (v starosti od 15–24 let) v Sloveniji po spolu

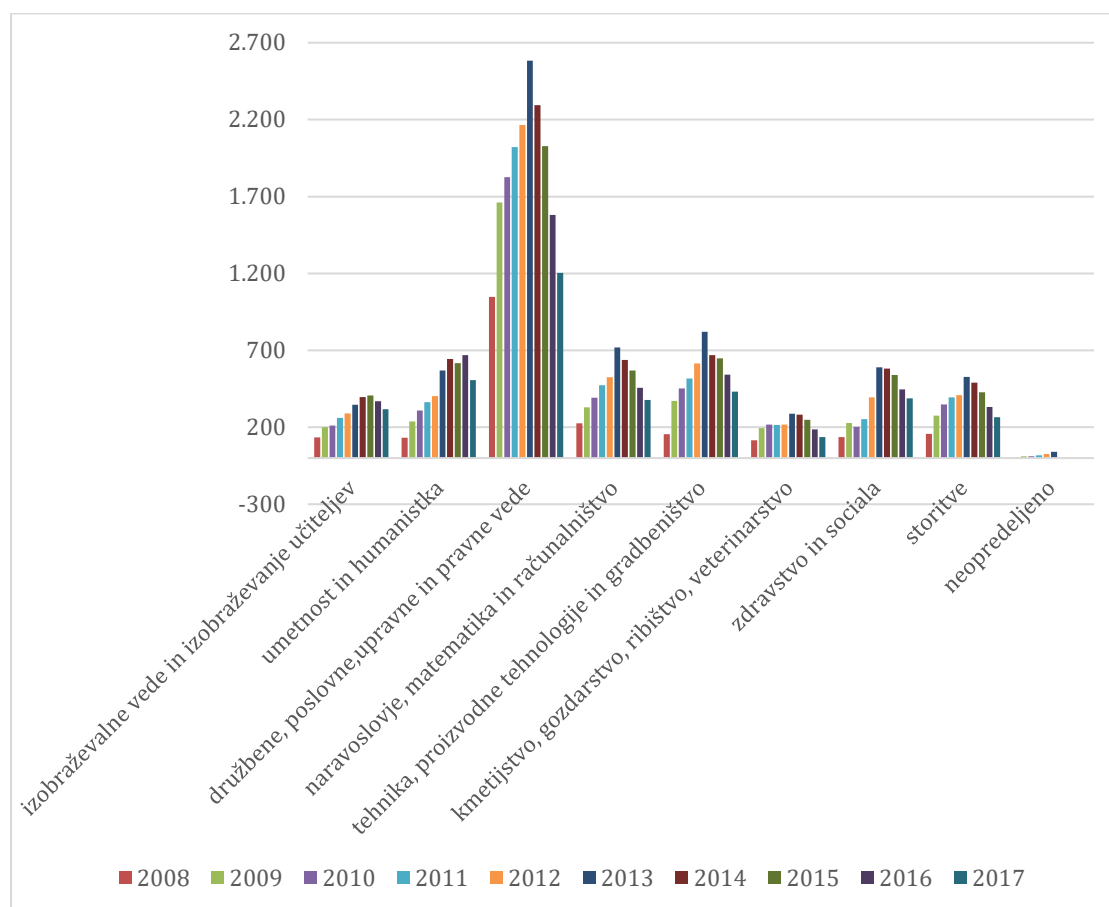
Vir: OECD (2018).

Razlike med spoloma so, zanimivo, najbolj očitne ravno v času, ko je velika gospodarska kriza dosegala svoj vrhunec. Kot prikazuje Slika 5.2 je delež moških brezposelnih pred gospodarsko krizo dosegal nižje vrednosti od žensk, v nadaljevanju pa se je trend nekoliko obrnil, kar gre pripisati dejstvu, da se je v krizi najprej znašel

sektor gradbeništva, predelovalne dejavnosti ipd., kjer je delež moških zaposlenih višji. Z umiritvijo razmer na gospodarskem področju in posledično na trgu dela pa se je trend zopet spremenil. Kot je nakazano v grafu, se je delež moških brezposelnih postopoma in relativno enakomerno zniževal, medtem ko trend brezposelnih žensk upada bolj skokovito.

Razlog za razlike med spoloma lahko pripišemo podatkom, da imajo moški v povprečju nižjo izobrazbo od žensk. Ker se ženske pogosteje vpisujejo in tudi zaključijo terciarno raven izobraževanja, vstopijo na trg dela kasneje od moških, ob tem pa imajo pogosteje težave pri iskanju zaposlitve. V povprečju se ženske pogosteje odločajo za družboslovne študijske smeri, moški pa bolj za naravo-tehniške smeri. Ker je povpraševanje na trgu delovne sile večje za naravoslovno-tehniške poklice, lahko iz tega podatka sklepamo, zakaj je delež brezposelnih žensk višji od brezposelnih moških (ZRSZ, 2016).

Slika 5.3: Brezposelni mladi s terciarno izobrazbo po področjih izobraževanja, Slovenija

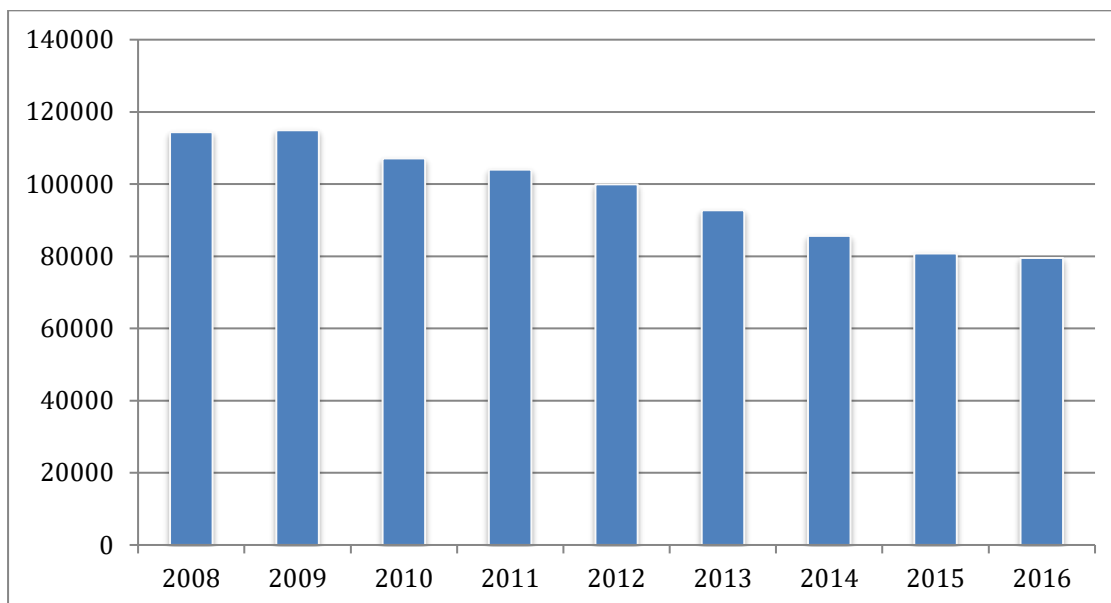
Vir: ZRSZ (2018).

Slika 5.3 prikazuje strukturo brezposelnih mladih po področjih izobraževanja, kjer prednjačijo diplomanti z družboslovno, poslovno, upravno in pravno smerjo izobrazbe. Se je pa brezposelnost prav tako povišala tudi med diplomanti naravoslovnih ved, matematike in računalništva, predvsem zaradi višjega vpisa v prejšnjih letih. Izbrani podatki nakazujejo, da na strukturo brezposelnih po področjih izobraževanja vplivata tudi struktura vpisanih na terciarno raven izobraževanja ter struktura diplomantov. Opisani podatki jasno nakazujejo, da ponudba terciarno izobraženih posameznikov močno presega povpraševanje po njih praktično v vseh segmentih trga dela. Razlog za povišanje brezposelnih s terciarno izobrazbo je deloma odvisna od neugodnih gospodarskih razmer na trgu delovne sile, deloma pa zaradi povečevanja števila diplomantov.

5.1.2 Število vpisanih na terciarno raven izobraževanja

Število vpisanih študentov na posamezne študijske programe pomembno vpliva na prihodnjo ponudbo na trgu delovne sile, posredno pa tudi na morebiten pojav brezposelnosti bodočih diplomantov. V Sloveniji je sicer trenutno opaziti upad števila vpisov na terciarno raven izobraževanja, kar lahko pripišemo predvsem demografskim spremembam (zmanjševanju števila mladih v generacijah) in uvajanju krajših bolonjskih programov. Še vedno pa študij na terciarni ravni nadaljuje več kot polovica dijakov (ZRSZ, 2016).

Slika 5.4: Število mladih, vpisanih v terciarno izobraževanje (v starosti od 20–24 let), Slovenija, 2008–2016

Vir: SURS (2017).

Slika 5.4 prikazuje število vpisanih v terciarno izobraževanje, ki je do leta 2008 vsakoletno naraščalo. Naraščanje je posledica širjenja mreže ustanov na terciarni ravni in s tem povečevanja prostih vpisnih mest, kot tudi splošnega spodbujanja najprej osnovnošolcev za nadaljevanje izobraževanja v srednješolskih programih, ki omogočajo nadaljevanje študija na terciarni ravni, kot tudi dijakov za vpis na terciarno raven izobraževanja. Po letu 2006 pa v Sloveniji beležimo trend upadanja vpisa na terciarno raven, kar gre v večji meri pripisati že večkrat omenjenemu demografskemu upadu mladih. Čeprav se število vpisanih študentov zmanjšuje, se na terciarni ravni še vedno izobražuje skoraj polovica vseh mladih v starosti od 15–24 let, kar Slovenijo uvršča med vodilne države v EU (SURS, 2017).

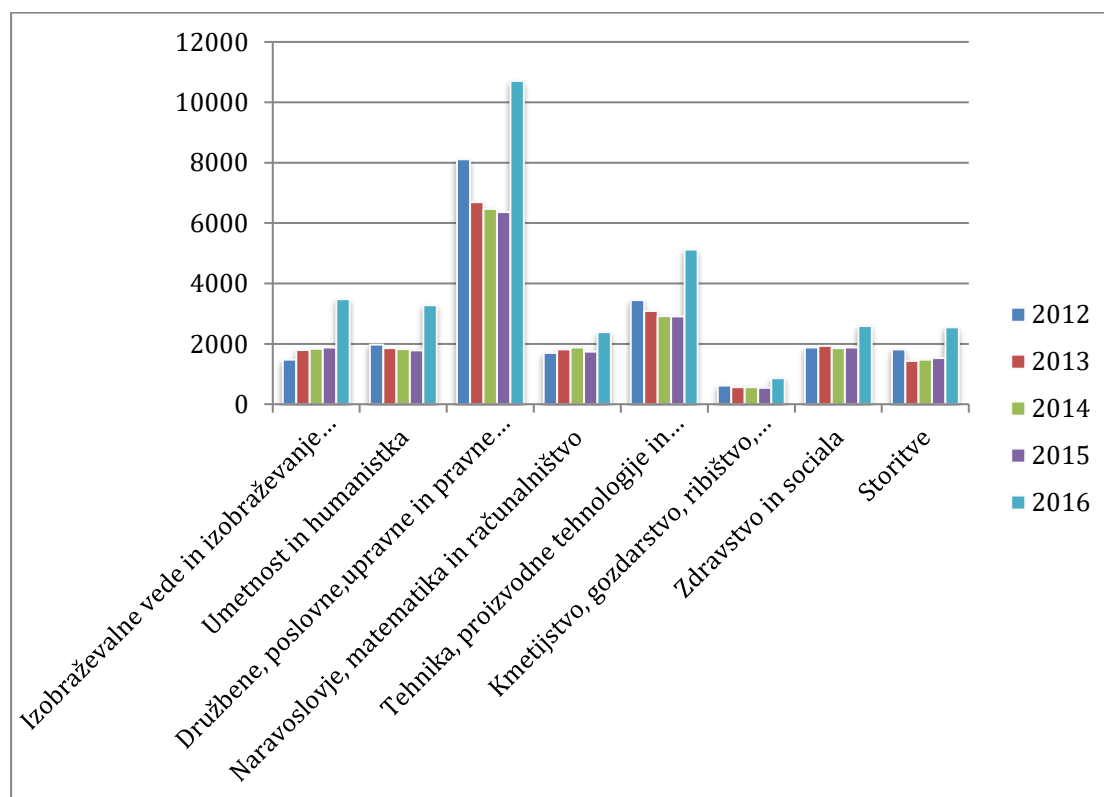
5.1.3 Diplomanti terciarnega izobraževanja

Kot prikazuje Slika 5.5, smo v letu 2016 zabeležili višji odstotek diplomantov kot v letih poprej, in to v vseh programih izobraževanja. Razlog je predvsem ukinitvev programov pred bolonjsko reformo, kar je dodatno spodbudilo diplomante iz starejših (pred-bolonjskih) programov k zaključku študija. Tako je poleg 16.847 študentov dokončalo študij še dodatnih cca. 15.000 študentov po starih programih, kar se je seveda poznalo tudi pri statističnih podatkih. Slika tudi prikazuje, da največ posameznikov pridobi diplome iz družboslovnih ved, kar je skladno tudi z višjim vpisom študentov na

družboslovne smeri. Odstopanje je opazno tudi v naravoslovnih vedah, kjer je prav v letu 2016 diplomiralo največ študentov (tako za družboslovnimi vedami). Na tretjem in četrtem mestu so še diplomanti Umetnosti in humanistike ter diplomanti izobraževalnih ved, v drugih dejavnosti gibanje diplomantov ni tako ekstremno.

Prikazani trendi diplomantov prikazujejo tudi sliko glede ponudbe posameznikov na trgu dela, saj se diplomanti po koncu študija večinoma pričnejo vključevati na trg delovne sile. Z največ konkurence se torej srečujejo posamezniki z zaključeno družboslovno smerjo izobrazbe, katerih ponudba na trgu je najvišja. Presenetljiv je zadnji podatek iz leta 2016, ko na trg vstopa do sedaj največje število diplomantov naravoslovnih smeri, kar lahko nakazuje na nove trende na trgu delovne sile. Zaradi vse večjega informiranja bodočih študentov glede stanja na trgu delovne sile in povpraševanja po določenih poklicih, se lahko v prihodnjem obdobju trendi močno prevesijo na stran naravoslovja in tehnike, saj je po teh poklicih trenutno na trgu dela največje povpraševanje.

Slika 5.5: Diplomanti terciarnega izobraževanja po področjih izobraževanja (KLASIUS-P), Slovenija, 2012–2016

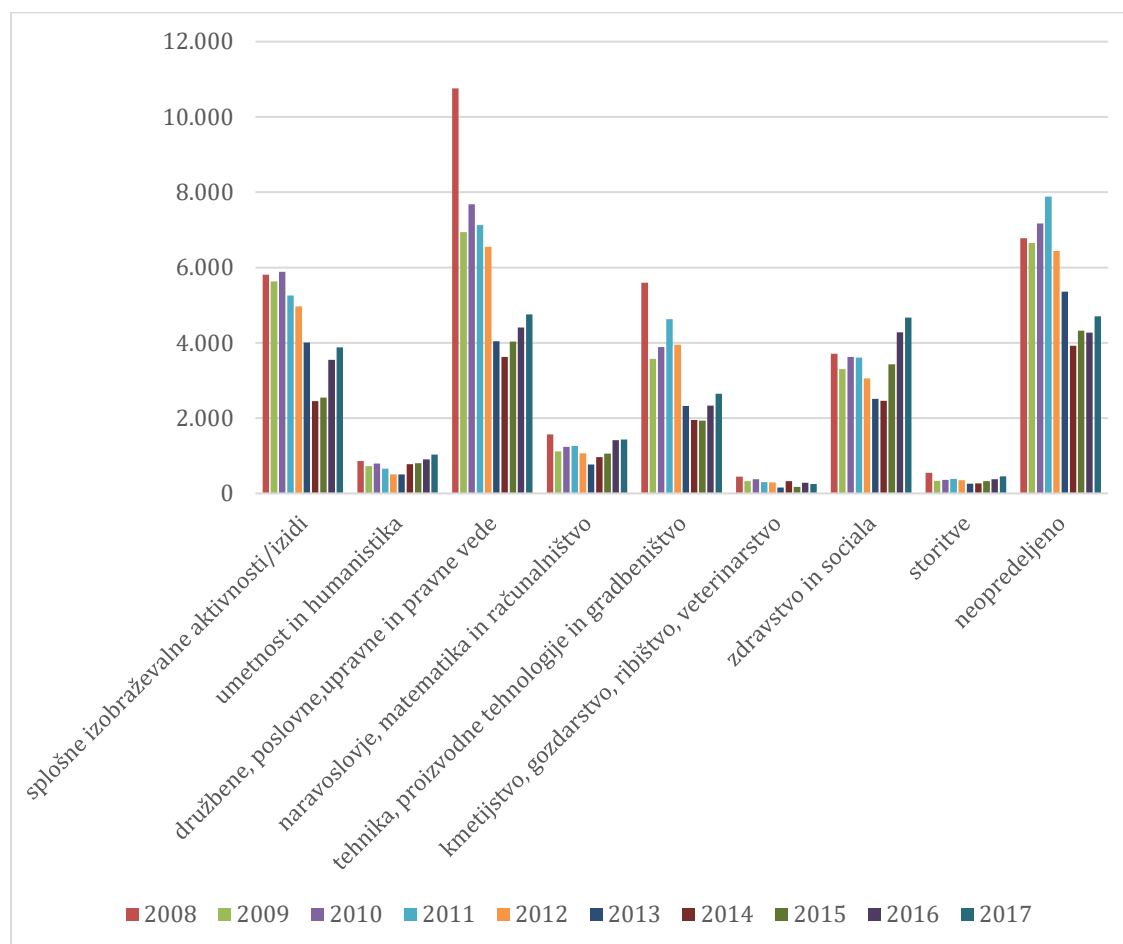

Vir: SURS (2018).

5.1.4 Število prostih delovnih mest

Trend gibanja števila prostih delovnih mest za posameznike s terciarno ravno izobrazbe je, kot prikazuje slika 5.6, od leta 2008 v upadu skoraj na vseh področjih izobraževanja. Gre za posledice obdobja velike gospodarske krize, ki je povzročila omejevanje zaposlovanja tako v zasebnem kot tudi v javnem sektorju. Čeprav je število prostih delovnih mest padlo praktično na vseh področjih, je bil padec najizrazitejši v segmentu družboslovja, poslovnih, upravnih in pravnih ved, kjer je bilo pred letom 2008 sicer povpraševanje po tovrstnih poklicih najvišje. Najnižji upad povpraševanja beležimo na področju storitvenih dejavnosti ter kmetijstva, gozdarstva in ribištva, kjer je število prostih delovnih mest v obdobju 2008–2012 le rahlo upadlo. Na drugi strani je največji padec viden na področju družboslovja, upravnih in pravnih ved, kjer je tudi število diplomantov najvišje. Glede na ponudbo in povpraševanje po tovrstnem kadru, lahko kasneje v nalogi, ko bo obravnavana struktura brezposelnih, pričakujemo višje število brezposelnih mladih diplomantov iz tovrstnih smeri. Konstantnejši upad števila prostih delovnih mest je prav tako na področju izobraževanja, kar lahko pripišemo politiki krčenja javnih sredstev za zaposlovanje v javni upravi, kamor spada veliko število tovrstnega kadra. Podobne razloge lahko pripišemo tudi številkam v zdravstvenem in na socialnem področju.

Slika 5.6: Število prostih del za osebe s terciarno izobrazbo po področjih izobraževanja, Slovenija¹⁰

Vir: Vončina (osebno pismo, 2018, 15. februar)¹¹.

5.2 Finska

5.2.1 Stopnja brezposelnih mladih

Delež brezposelnih mladih (v starosti 15–24 let), kot prikazuje Slika 5.7, je za Finsko zelo razgiban. V letu 2008 beležimo najnižjo stopnjo brezposelnosti (dobrih 15 % brezposelnih mladih), nato pa v naslednjem letu naraste za dobrih 5 %, nato pa v letu 2009 znova prične upadati. V letu 2012 (dobrih 18 % brezposelnih mladih) se zopet nekoliko bolj približa stopnji brezposelnih iz leta 2008, vendar nato ponovno prične

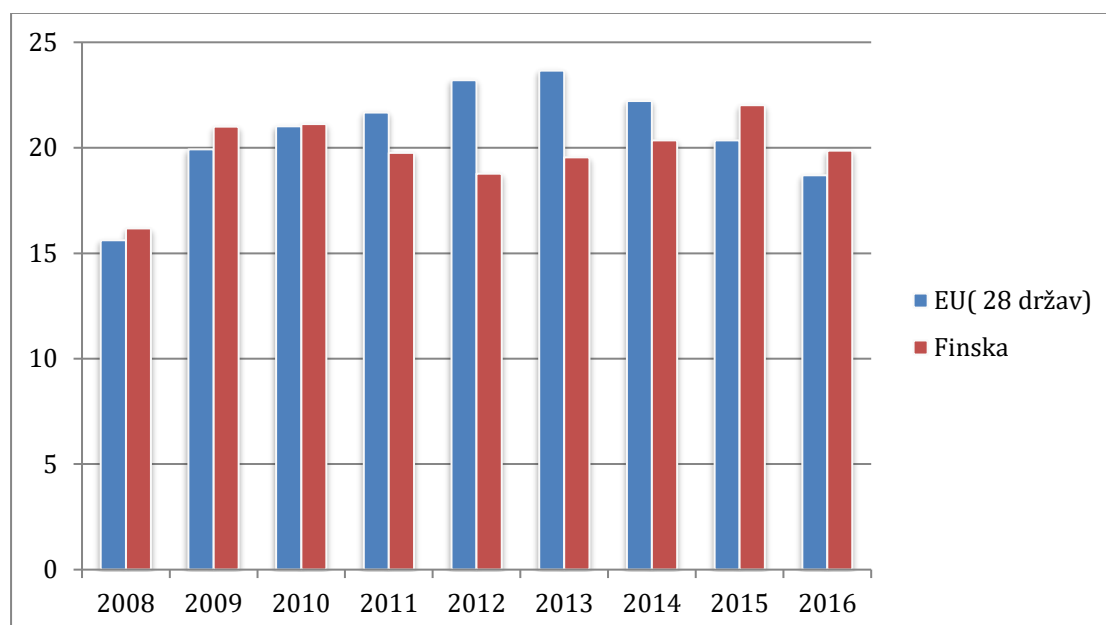
¹⁰ Podatki so na voljo zgolj do leta 2012, saj je Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o urejanju trga dela iz leta 2013 za delodajalce ukinil obvezno prijavo prostega delovnega mesta na ZRSZ, zato podatkov o vseh prostih delovnih mestih ni več na voljo.

¹¹ Vir je na voljo pri avtorici.

naraščati, ter v letu 2015 doseže najvišjo vrednost v proučevanem obdobju (22 % brezposelnih mladih).

V primerjavi s povprečjem EU, ki jasno nakazuje povezavo brezposelnosti mladih z veliko gospodarsko krizo, saj je ob vrhuncu velike gospodarske krize tudi največja brezposelnost mladih, pa je trend na Finskem nekoliko drugačen, in je ta povezava manj očitna. Zanimiv je podatek, da je prav v času najgloblje gospodarske krize v Evropi, na Finskem nižji delež brezposelnih mladih, ter da se v letih okrevanja gospodarstva v Evropi, le-ta povečuje. V letih do vrhunca krize in po njej pa se število brezposelnih povzpne čez povprečje EU. Glede na podatke je mogoče sklepati, da se je gospodarska kriza na trgu delovne sile na Finskem gibala drugače kot v EU.

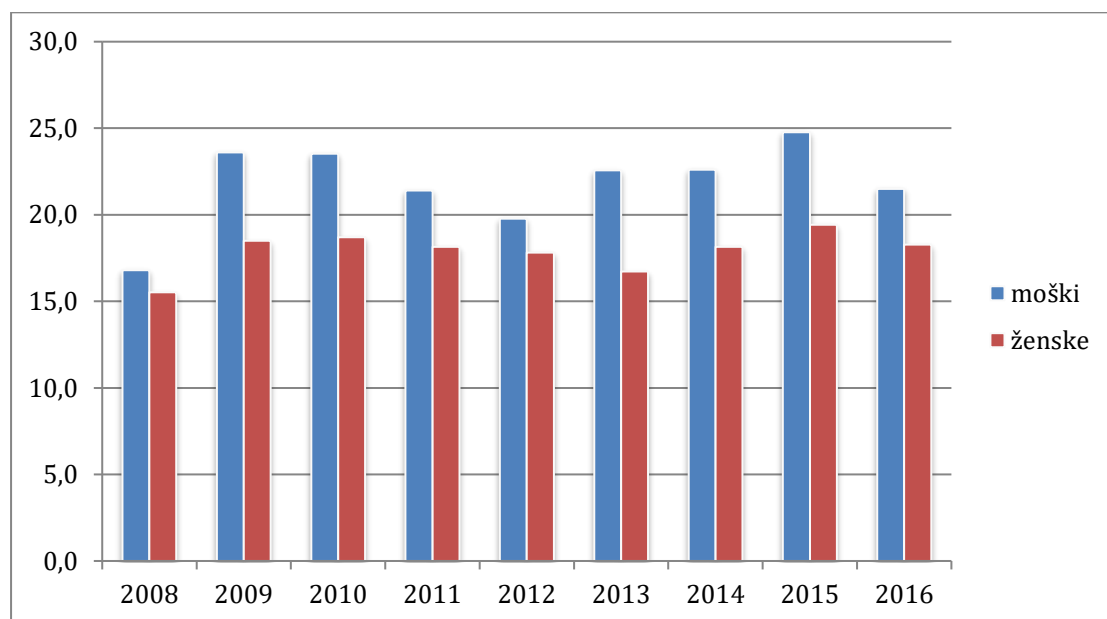
Slika 5.7: Stopnja brezposelnih mladih (v starosti od 15–24 let) na Finskem

Vir: OECD (2018).

Spolna struktura brezposelnih mladih na Finskem, ki je prikazana na Sliki 5.8, je izrazito na strani moških predstavnikov. V proučevanih letih delež brezposelnih žensk namreč nikoli ne preseže deleža moški, kar je zelo zanimivo. Iz tega lahko sklepamo, da so na Finskem moški bolj izpostavljeni tveganju za brezposelnost kot ženske. Glede na izbran časovni cikel podatkov lahko ugotovimo, da se deleži gibljejo nekje med 15 in 25 odstotki, brez nenadnih dvigov ali spustov. V tem primeru vidimo, da neugodne razmere na gospodarskem področju niso izraziteje vplivale na strukturo brezposelnih moških in žensk.

Slika 5.8: Stopnja brezposelnih mladih (v starosti od 15–24 let) na Finskem po spolu

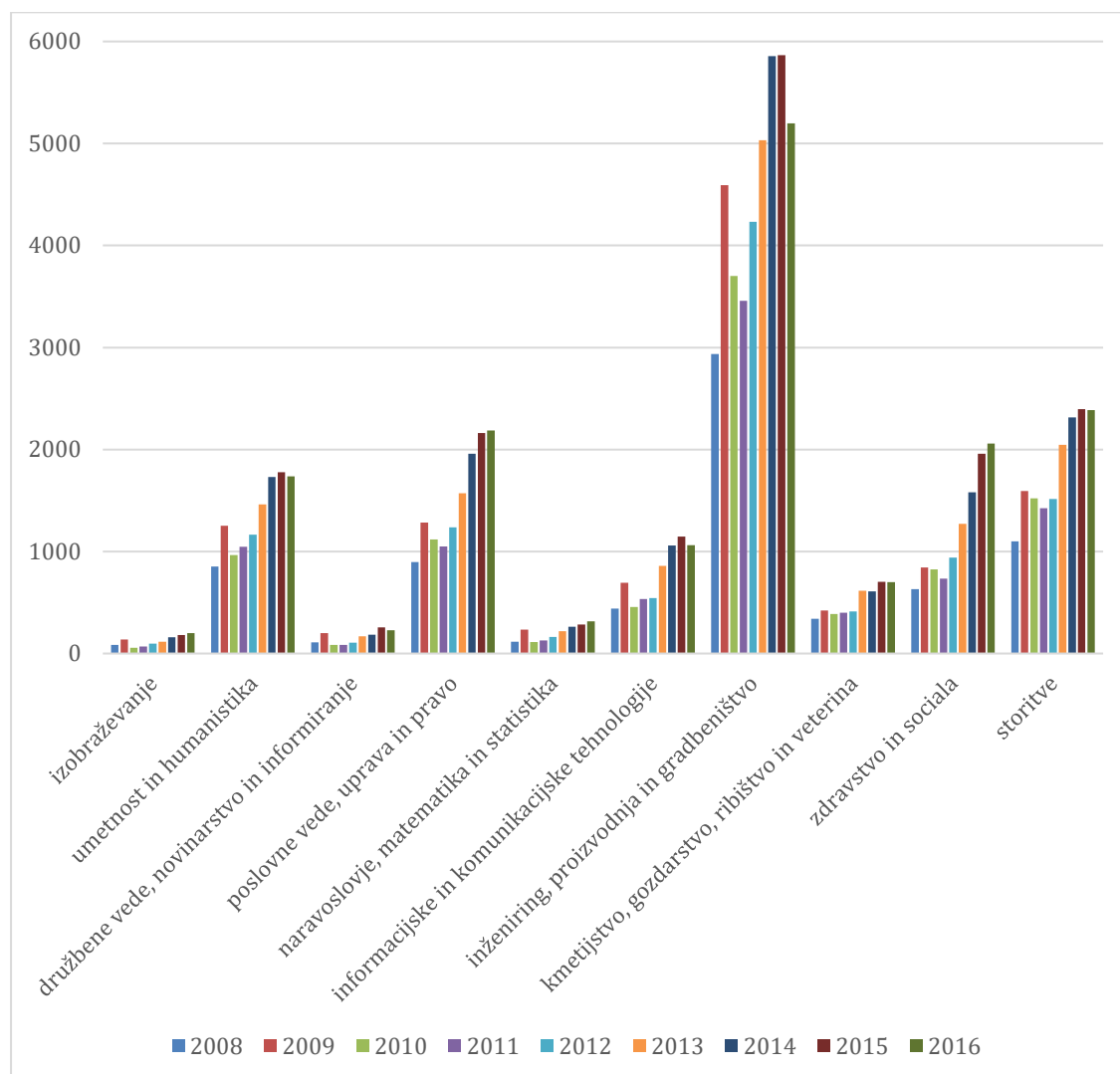

Vir: OECD (2018).

Slika 5.9 prikazuje gibanje brezposelnih mladih Fincev po področjih izobraževanja. Močno izstopajo brezposelni mladih na področju inženiringa, proizvodnje in gradbeništva, sledijo jim brezposelni mladi na področju storitev. Na področju izobraževanja je stanje brezposelnih mladih eno izmed najnižjih.

Zelo zanimiv je podatek na področju družboslovja, ki beleži praktično najnižje stopnje brezposelnih (Statistics Finland, 2018) Skozi proučevana leta (tudi v letih velike gospodarske krize) praktično ni zaznati večjih preskokov na tem področju. Nekoliko več brezposelnih je v sektorju poslovnih ved, uprave in prava, kjer številke od leta 2012 vztrajno rastejo in so trenutno poleg sektorja gradbeništva in storitev med poklici, ki so bolj nagnjeni k brezposelnosti. Nižje številke brezposelnih so v sektorjih informacijske in komunikacijske tehnologije ter na področju kmetijstva, gozdarstva, ribištva in veterine, čeprav z leti konstantno (malenkostno) naraščajo. Nasprotno pa je v sektorju zdravstva in sociale ter storitvenih dejavnosti, kjer so številke relativno visoke in se vse od leta 2012 njihovo število še zvišuje ter dosega vrhunec v letih 2015 in 2016. Na podlagi podatkov lahko vidimo, da se število brezposelnih mladih skozi proučevana leta v povprečju dviga na vseh področjih izobrazbe. Veliko odstopanje in porast števila brezposelnih je na področju inženiringa, proizvodnje in gradbeništva, v nasprotju z izobraževanjem in družbenimi vedami, kjer je najnižje število brezposelnih mladih.

Slika 5.9: Število brezposelnih mladih s terciarno izobrazbo po področjih izobraževanja - Finska

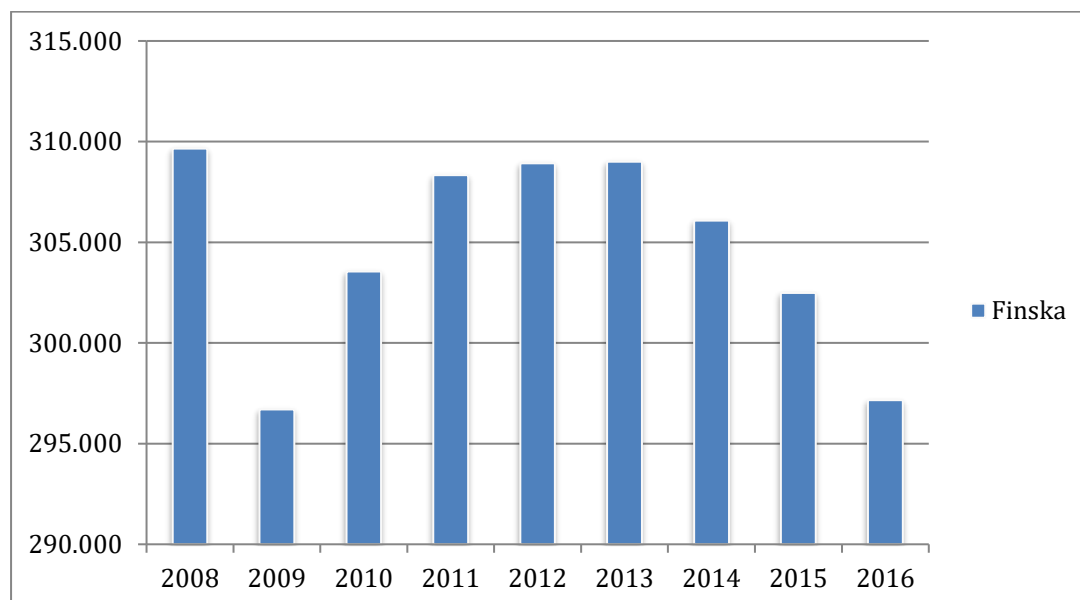
Vir: Statistics Finland (2018).

5.2.2 Število vpisanih na terciarno raven

Trend vpisa posameznikov na terciarno raven izobraževanja na Finskem je bolj gibljiv v primerjavi s Slovenijo. Po letu 2008, ko se je število vpisanih na terciarno raven približalo že 310.000, se je v naslednjem letu zgodil drastičen vpad le-tega (na dobrih 295.000). Vzrok je v preoblikovanju in uvedbi sistema »Bologna« v izobraževalni sistem. V letih 2010 do 2012 število vpisov zopet vztrajno narašča, se v letu 2013 nekoliko ustali ter v naslednjih letih zopet prične upadati (na dobrih 297 tisoč vpisov v letu 2016).

Razgiban trend vpisov na terciarno raven izobraževanja, je najbolj verjetno povezan s stalnim prilagajanjem in spremembami znotraj finskega izobraževanja, s katerim uravnava delež tistih, ki se izobražujejo na terciarni ravni.

Slika 5.10: Število mladih, vpisanih v terciarno izobraževanje (v starosti od 20–24 let), Finska, 2008–2016

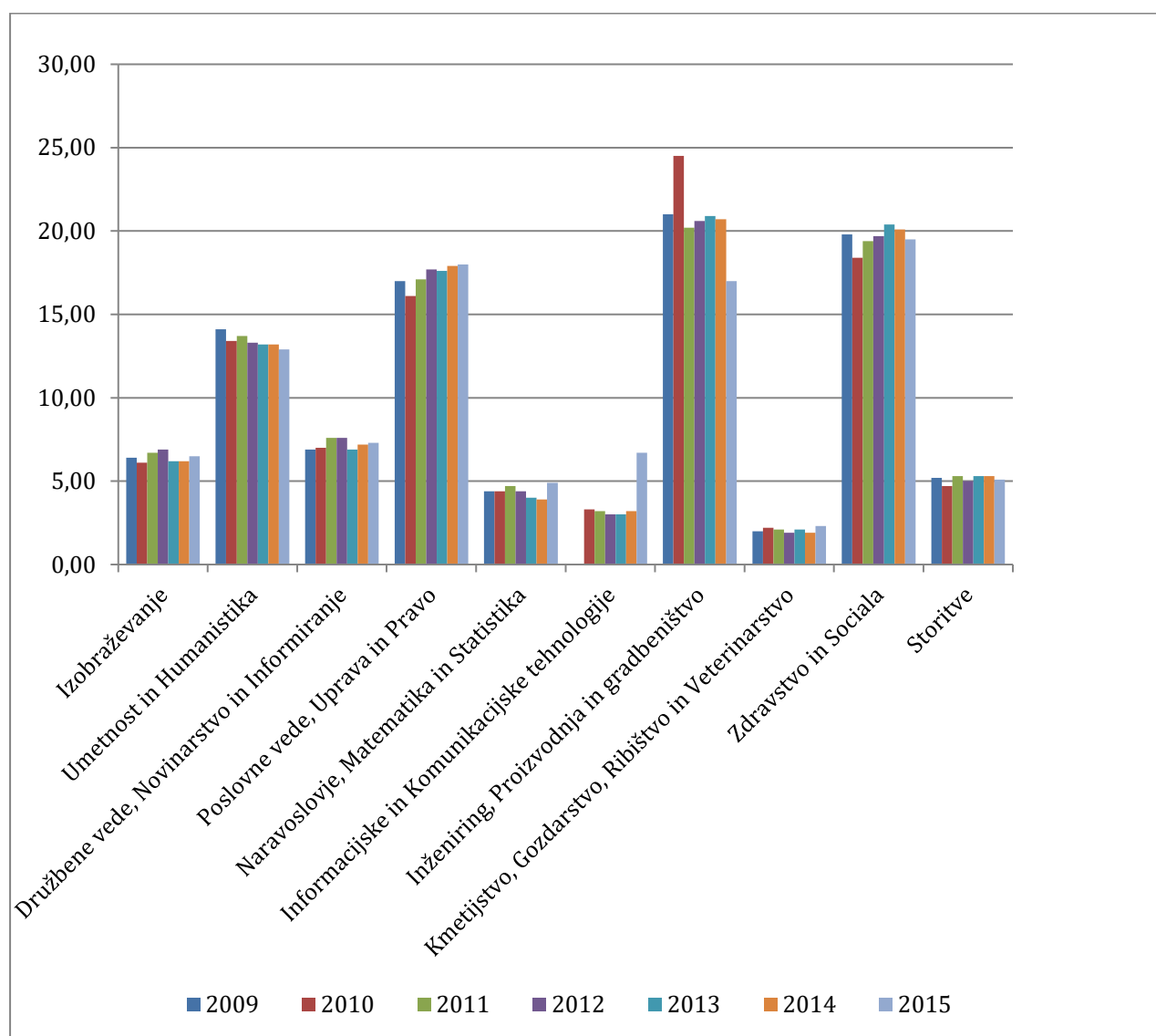

Vir: SURS (2017).

5.2.3 Diplomanti terciarnega izobraževanja

Podatki o strukturi diplomantov na terciarni ravni izobraževanja po področjih na Finskem, na Sliki 5.11, ne prikazujejo izrazitega deleža katere izmed smeri izobraževanja. Največ posameznikov zaključi študij na področju inženiringa, proizvodnje in gradbeništva, sledijo jim diplomanti s področja zdravstva in sociale ter poslovnih, upravnih in pravnih ved, sledijo jim še tisti, ki so zaključili študij na področju umetnosti in humanistike. Najmanjše število diplomantov pa prihaja s področja kmetijstva, ribištva, gozdarstva in veterinarstva, malenkostno več je študentov z diplomom naravoslovja, matematike in statistike ter s področja informacijske in komunikacijske tehnologije.

Slika 5.11: Diplomanti terciarnega izobraževanja po področjih izobraževanja¹²

Vir: UIS.STAT (2018).

Največje odstopanje v številu diplomantov je bil leta 2010, ko je diplomiralo kar 24,5 % posameznikov s področja inženiringa, proizvodnje in gradbeništva. Sicer pa se trend gibanja diplomantov s tega področja giblje v povprečju okoli 20 %, z izjemo leta 2015, ko je diplomiralo zgolj 17 % posameznikov.

Relativno konstanten trend diplomantov je tudi na področju zdravstva in sociale, kjer se številke gibljejo v povprečju med 18 in 19 %, brez nenadnih vzponov ali padcev. Podobno, vendar z nekoliko nižjimi vrednostmi, je prav tako na področjih izobraževanja, družboslovnih ved, novinarstva, informiranja ter storitev. Večji delež

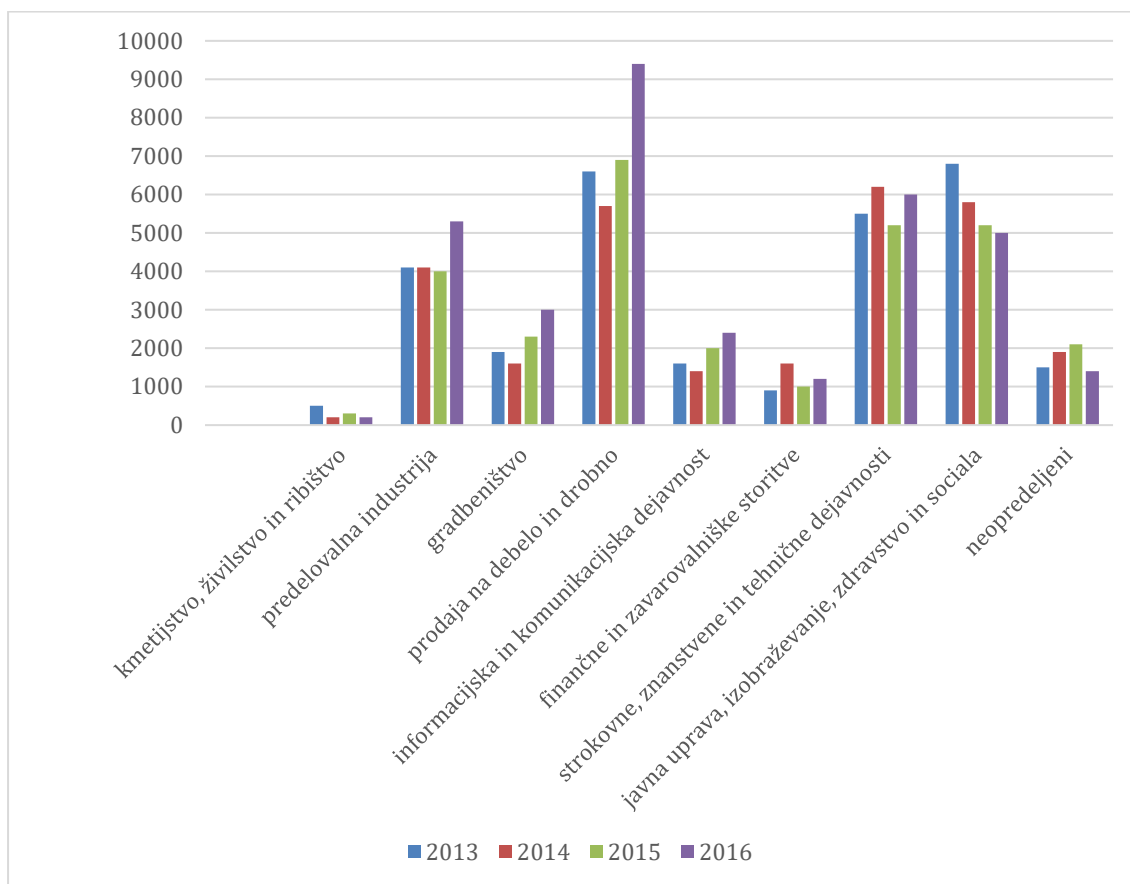
¹² Na voljo le podatki v deležih.

diplomantov v letu 2015 je zaznati na področju informacijske in komunikacijske tehnologije. Večji porast je viden tudi na področju naravoslovja, matematike in statistike.

5.2.4 Število prostih delovnih mest

Finska posebnost je sledljivost diplomantov po končanem izobraževanju, zato podatkov o številu prostih delovnih mest (konkretno) za terciarno izobražene ni bilo možno pridobiti. Na voljo so samo splošni podatki o odprtih delovnih mestih, ki jih v nadaljevanju vseeno predstavljam z namenom pridobivanja širše slike povpraševanja po delovni sili na Finskem. Bolj relevantni za nalogo pa so podatki o zaposljivosti diplomantov po končanem izobraževanju. Le-ti bodo skupaj s številom diplomantov ter brezposelnimi mladimi pomagali pri preiskovanju problematike preizobraženosti po posameznih področjih.

Slika 5.12: Število vseh prostih del po dejavnostih¹³ - Finska

Vir: Statistics Finland, (2018).

Največje povpraševanje na trgu dela na Finskem, kot je razvidno s Slike 5.12, je v prodaji na debelo in drobno, strokovnih, znanstvenih in tehničnih dejavnostih in na področju izobraževanja, socialnega dela in javne uprave. Spodnji graf prikazuje večji porast števila prostih delovnih mest na področju prodaje na debelo in drobno v letu 2016. V panogah strokovne, znanstvene in tehnične dejavnosti ter javni upravi, izobraževanju in socialnem delu pa skozi proučevana leta, za katera so na voljo podatki, ni opaziti večjih preskokov v povpraševanju. Na področju predelovalne industrije se je število zaposlitev glede na prejšnja leta v letu 2016 močno povečalo (za dobrih tisoč). Najmanjši delež zaposlitev se nahaja na področju kmetijstva, živilstva in ribištva, informacijske in komunikacijske dejavnosti ter finančnih in zavarovalniških storitev.

Slika 5.13 prikazuje, da je prehod diplomantov najlažji na področjih zdravstva in socialne, inženiringa, proizvodnje ter gradbeništva, v storitvenih dejavnosti ter

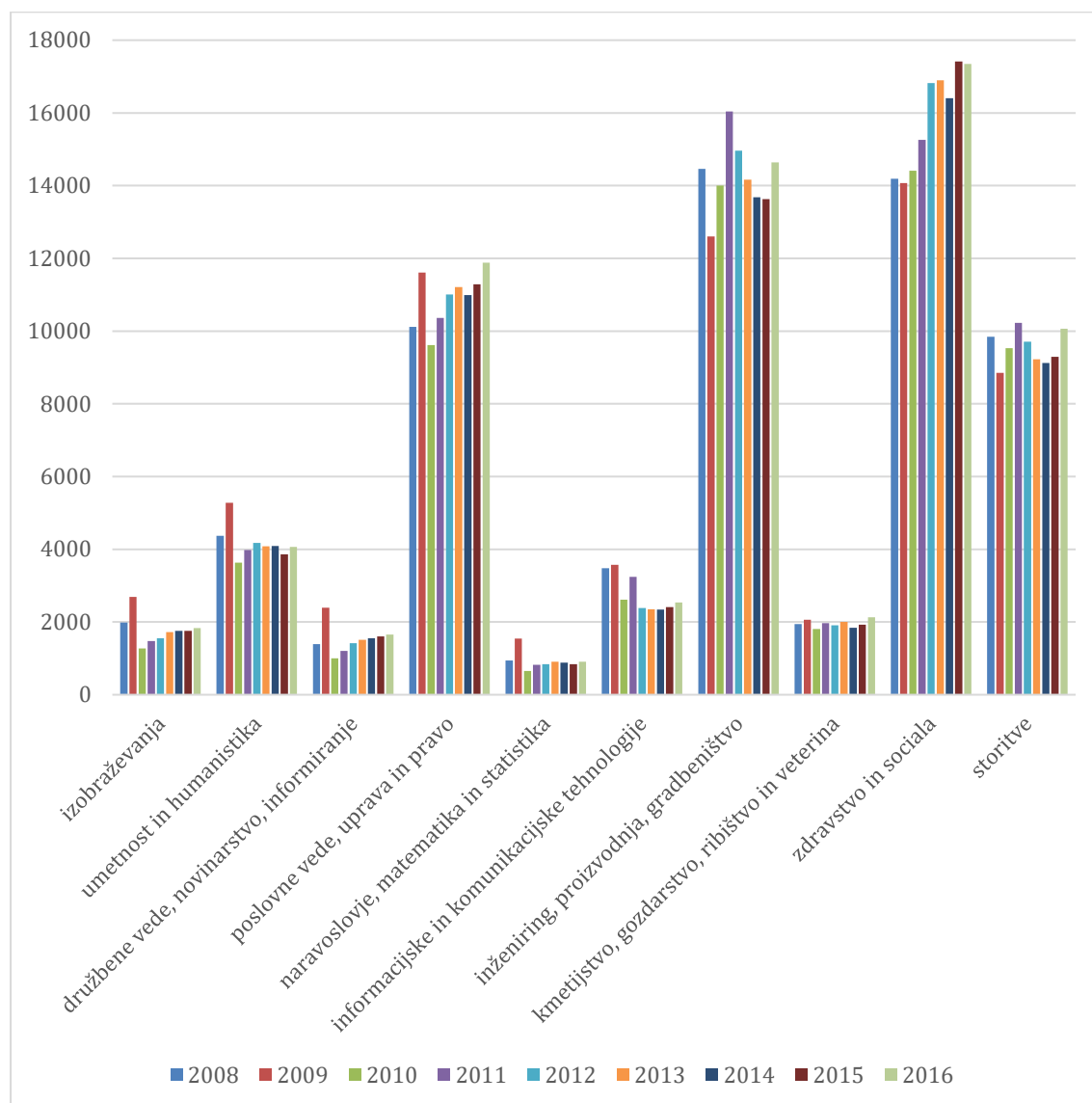
¹³ Uporabljena je standardna klasifikacija glavnih regij (2012) in standardne industrijske klasifikacije (TOL 2008).

poslovnih, upravnih in pravnih vedah. Vsa štiri področja, na katerih je največja zaposljivost diplomantov, sovpadajo s sliko števila diplomantov po področjih izobraževanja. Zanimiv je podatek o zaposljivosti diplomantov s smeri umetnosti in humanistike, ki prednjači pred diplomanti naravoslovja, matematike in statistike. V letu 2009 je na določenih področjih (izobraževanje, umetnost in humanistika, družbene vede, poslovne vede, itd) viden skokovit porast v zaposljivosti, kar gre pripisati prestrukturiranju stopenj visokošolskega izobraževanja.

Na področju izobraževanja je zaposljivost diplomantov iz leto v leto nekoliko višja, vendar ne ekstremno (z izjemo že omenjenega leta 2009), opazimo lahko celo, da od leta 2013 nekoliko stagnira. Področje humanistike in umetnosti je skozi proučevana leta sicer nekoliko bolj nihalo, vendar brez velikih ekstremov. Na področju družbenih ved, novinarstva in informiranja je od leta 2010 viden vsakoleten porast zaposljivosti diplomantov, prav tako na področju poslovnih, upravnih in pravnih ved, ki je prav tako eno izmed najbolj zaposljivih področij na Finskem.

Zelo nizek trend zaposljivosti je v naravoslovju, matematiki in statistiki, ki je sicer v obdobju 2010–2013 malenkostno naraščal, v zadnjih letih stagnira. Na področju informacijske in komunikacijske tehnologije je viden upad zaposljivosti diplomantov. Največje vsakoletne spremembe so na področju inženiringa, proizvodnje in gradbeništva ter storitvenih dejavnosti, verjetno zaradi posledic globalne krize, ki je v večji meri najbolj prizadela ravno omenjena področja, zato je temu primerno tudi zaposlovanje diplomantov nekoliko bolj turbulentno. Na področju kmetijstva, gozdarstva, ribištva in veterinarstva ni zaznati večjih sprememb, število zaposlenih diplomantov je iz leta v leto relativno podobno. Iz leta v leto pa narašča zaposljivost diplomantov s področja zdravstva in sociale, ki spadajo v skupino najbolj zaposljivih kadrov, saj se po končanem študiju zaposli največje število diplomantov.

Slika 5.13: Zaposljivost diplomantov eno leto po diplomi, v letih 2008 do 2016 po področjih izobraževanja, zaposlenih s polnim delovnim časom¹⁴ - Finska

Vir: Statistics Finland, (2018).

5.3 Primerjava in ugotovitve

Cilj raziskovanja v nalogi je problematika posameznikov v prehodu iz sistema izobraževanja na trg delovne sile. V empiričnem delu naloge je bila najbolj uporabna teorija signaliziranja (Spence 1973), ki nakazuje na »tržno vrednost diplome«

¹⁴ Zaposleni s polnim delovnim časom vključujejo tiste, ki so v zadnjem tednu leta imeli veljavno delovno razmerje in niso bili prijavljeni kot nezaposleni iskalci zaposlitve na uradih za zaposlovanje, se niso udeleževali izobraževanja, ki bi vodilo k kvalifikaciji ali opravljali vojaško ali nevojaško službo. Vključena so tudi delovna razmerja, krajša od enega meseca. Podatki o zaposlenosti temeljijo na informacijah pokojninskih organov zaposlenih in davčne uprave.

posameznega študija na trgu delovne sile. Kot že omenjeno, so posamezni izobraževalni programi na trgu različno cenjeni. To je odvisno predvsem od povpraševanja po določenih kadrih in njihove ponudbe, torej če je ponudba večja od povpraševanja, ima posameznik pri prehodu v zaposlitev večje težave od tistih po, katerih na trgu delovne sile povpraševanje ne presega ponudbe. Dejavnika, ki vplivata na hitrost in uspešnost prehoda mladih diplomantov v zaposlitev, sta stopnja formalne izobrazbe (Dolton in Silles, 2001) ter smer izobrazbe (Spence, 1973).

Za proučevanje problematike preizobraženosti mladih po koncu terciarnega izobraževanja je v nalogi uporabljena objektivna metoda obdelave statističnih podatkov (Büchel, 2003, Chevalier, 2003) na primerjavi pregleda stanja v dveh državah: Sloveniji in Finski. Za potrjevanje zastavljenih hipotez se primerjava med obema državama prične s pregledom stanja vpisanih študentov na terciarno raven izobraževanja, nadalje se razdeli vpis po številu posameznikov po posameznih študijskih programih in na koncu se primerja število diplomantov po končanem izobraževanju. Ker se problematika naloge usmerja na tiste posameznike, ki ostanejo po diplomi brezposelni, sledi pregled strukture mladih diplomantov s terciarno ravnjo izobrazbe glede na področje izobraževanja. Analizirani podatki prikažejo stanje ponudbe diplomantov po končanem terciarnem izobraževanju na trgu delovne sile (po stopnji in smeri izobraževanja).

Nadalje sledi raziskovanje stanja glede ponudbe na trgu delovne sile. S pomočjo podatkov o številu delovnih mest za terciarno izobražene po področjih izobraževanja lahko primerjamo, ali ponudba presega povpraševanje, ter tako dobimo odgovor na rdečo nit naloge – ali lahko dejavnik preizobraženosti mladih povežemo z njihovo brezposelnostjo.

Za lažji pregled primerjave med posameznimi spremenljivkami je analiza razdeljena po točkah.

- **Vpis na terciarno raven in diplomanti Slovenije in Finske**

Slika o številu vpisov na terciarno raven izobraževanja na Finskem se od Slovenije precej razlikuje, predvsem po razgibanosti. Razloge lahko iščemo v prilagajanju izobraževalnega sistema razmeram na trgu delovne sile in uspešnemu sodelovanju z

gospodarskimi subjekti. Deloma lahko upad vpisa pripišemo tudi večjemu zanimanju za poklicno raven izobraževanja, kar je posledica prenove programov na nižji ravni izobraževanja, ki so spodbudili mlade za pridobivanje bolj praktičnega znanja, in s tem znižali in omejili vpise na terciarno raven, ter na ta način trgu delovne sile priskrbeli kadre, po katerih je bilo več povpraševanja.

V Sloveniji je trend vpisa na terciarno raven vsakoletno v upadu, vendar gre razloge iskati predvsem v demografskih spremembah prebivalstva. Zaradi manjšega števila generacij mladih lahko tak trend pričakujemo tudi v prihodnje. Povsem drugo sliko pa prikazujejo podatki o številu vpisanih na terciarno raven na Finskem, ki se skozi proučevano obdobje giblje bolj razgibano. Po velikem porastu v letu 2008 (skoraj 310.000 vpisov) je leto kasneje sledil drastičen padec (na nekaj več kot 297.000 vpisov). Trend je nato do leta 2013 postopoma naraščal do skorajšnje vrednosti iz leta 2008, nato pa znova sledi upad števila vpisanih, ki se nadaljuje tudi v letu 2016.

Če so za primer trenda Slovenije krivi predvsem demografski dejavniki, lahko za stanje na Finskem razloge iščemo v institucionalnih dejavnikih.

Ob prehodu na trg delovne sile pa ni pomembna zgolj stopnja izobrazbe, temveč tudi smer končanega študijskega programa. Po nekaterih vrstah izobrazbe je na trgu delovne sile več povpraševanja, po drugih manj. Zato je pri proučevanju preizobraženosti kot dejavniku brezposelnosti treba proučiti tudi ta vidik problematike, saj določeni posamezniki z isto stopnjo izobrazbe hitreje preidejo v zaposlitev od drugih.

- **Število prostih delovnih mest za terciarno izobražene po področjih na trgu delovne sile v Sloveniji in na Finskem**

Največji upad števila delovnih mest v Sloveniji od leta 2008 je na področju družboslovja. Sledi področje tehnike, proizvodnje in gradbeništva ter poklicev v izobraževalnih vedah. Razlogi so seveda povezani z veliko gospodarsko krizo, ki je najhuje prizadela sektor industrije in gradbeništva ter močno omejila zaposlovanje v javni upravi. Najnižje je povpraševanje po terciarno izobraženih na področju kmetovanja, gozdarstva in ribištva ter storitvenih dejavnosti. Če podatke o številu prostih delovnih mest povežemo s podatki o številu diplomantov, ki vstopajo na trg delovne sile, lahko na podlagi tega ustvarimo sliko o strukturi brezposelnih terciarno izobraženih mladih, ki jo bomo v naslednjem poglavju primerjali z realnimi podatki.

Glede na število diplomantov iz družboslovnih smeri in velikemu upadu števila delovnih mest za tovrstno izobražene, je pričakovati največji delež brezposelnih mladih s področja družboslovja, saj v tem segmentu vidimo največji razkorak med ponudbo in povpraševanjem. Po drugi strani pa je malo delovnih mest za diplomante s področja kmetijstva, gozdarstva in ribištva, vendar pa je tudi diplomantov te smeri najmanj, zato je predvidevati, da bo med vsemi brezposelnimi mladimi najmanj tistih s tovrstno smerjo izobrazbe. Ker je več prostih delovnih mest za področje tehnike, proizvodnje in gradbeništva kot za področje naravoslovja, matematike in računalništva, vendar je tudi diplomantov s področja tehnike več kot s področja naravoslovja, je pričakovati podobne številke v strukturi brezposelnih mladih na obeh področjih. Drugačno sliko lahko pričakujemo na področju storitvenih dejavnosti, kjer je razpisanih prostih delovnih mest manj, kot je diplomantov, zato lahko v strukturi brezposelnih pričakujemo višje število mladih diplomantov s področja storitev.

Na Finskem je največji porast števila vseh prostih delovnih mest na področju prodaje na debelo in drobno, v predelovalni industriji ter na področjih strokovnih, znanstvenih in tehničnih dejavnosti. Zvišuje se delež prostih delovnih mest v gradbeništvu ter informacijskih in komunikacijskih dejavnostih. Podobno kot v Sloveniji pa beležijo trend upadanja prostih delovnih mest na področju javne uprave, izobraževanja in socialnega dela. Najmanj delovnih mest (tako kot v Sloveniji) je za diplomante z izobrazbo v smeri kmetijstva, živilstva in ribištva.

Na Finskem imajo največje možnosti za zaposlitev diplomanti s področja zdravstva in sociale, inženiringa, proizvodnje in gradbeništva ter poslovnih, upravnih in pravnih ved. Presenetljivi so podatki o zaposlitvi velikega števila diplomantov na področju humanistike in umetnosti. Najtežje je pridobiti zaposlitev na področju matematike, statistike in naravoslovja ter družboslovnih ved, novinarstva in informiranja, kar je ravno obratno kot v Sloveniji.

- **Število brezposelnih mladih po področjih študija na terciarni ravni v Sloveniji in na Finskem**

Pričakovano je struktura brezposelnih mladih v Sloveniji močno na strani družboslovnih ved, kar smo pravilno sklepali na podlagi zgoraj primerjanih podatkov. Sledijo področja humanistike in umetnosti ter storitev. Najnižji delež brezposelnih mladih je na področju kmetijstva, gozdarstva in ribištva, kjer sta tudi delež diplomantov

in povpraševanje na trgu delovne sile najnižji. Število brezposelnih diplomantov na področjih izobraževalnih ved ter v zdravstvu in sociali prav tako sovпада s stanjem diplomantov in povpraševanjem po tovrstnih kadrih na trgu delovne sile. S primerjavo podatkov o številu diplomantov in stanju povpraševanja po določenih kadrih na trgu delovne sile lahko orišemo približno sliko strukture brezposelnih mladih, ki se zaradi nekonkurenčnosti tako v stopnji kot smeri izobraževanja težje vključijo na trg delovne sile.

Najvišja stopnja brezposelnih mladih s terciarno ravtnjo izobrazbe na Finskem vlada med diplomanti v inženiringu, proizvodnji in gradbeništvu. Najvišji delež je dosegel v letih 2014 in 2015, ko je bilo takih diplomantov skoraj 6000. Prav tako se zvišuje število brezposelnih mladih na področju storitev, umetnosti in humanistike, poslovnih ved in prava ter zdravstva in sociale. Nižji so deleži brezposelnih diplomantov na področjih izobraževanja, družbenih ved, novinarstva in informiranja, kot tudi naravoslovja in kmetijstva.

Struktura brezposelnih mladih s terciarno ravtnjo izobrazbe se, tako kot na primeru Slovenije, relativno ujema s strukturo diplomantov in številom prostih delovnih mest na trgu dela. Edini presenetljiv podatek za Finsko je visok delež diplomantov s področja gradbeništva, inženiringa in proizvodnje ter na drugi strani prav tako velik delež brezposelnih diplomantov s tega področja, čeprav tovrstni študenti pripadajo skupini, ki je na trgu delovne sile ena izmed bolj zaposljivih. Najmanjše je povpraševanje po kadrih s področja kmetijstva, živilstva in ribištva, prav tako je nizek delež diplomantov, ki prihajajo iz teh smeri, temu primerno nizka je tudi struktura brezposelnih mladih s tovrstno izobrazbo.

6 SKLEP IN RAZPRAVA

Po raziskovanju teoretične podlage pojma preizobraženosti ter analiziranju in primerjanju statističnih podatkov v zaključku naloge povzemam svoje ugotovitve, razmišljanja in mnenja glede opisane problematike.

Glavni cilj raziskovalne naloge je bilo preverjanje, ali (pre)visoka stopnja formalne izobrazbe mladih vpliva na to, da po uspešno opravljenem izobraževanju na terciarni ravni vstopijo na trg delovne sile kot brezposelni. Že pri proučevanju strokovne literature sem prišla do ugotovitve, da se večina teorij navezuje v smislu neujemanja veščin (angl. skills mismatch), znotraj pojma pa nadalje ločijo kategorije neujemanja (prekvalificiranost, nekvalificiranost, preizobraženost, podizobraženost), kar pomeni, da povezujejo ujemanje veščin posameznika s trenutnim delovnim mestom. Ker pa se naloga posveča tistim, ki delovnega mesta (še) nimajo, se v teoretskem delu najbolj opira na teorijo »signaliziranja« (Spence 1973). Le-ta razlikuje, kakšne signale oz. kakšno vrednost ima diploma na trgu delovne sile. Odgovor najdemo v najbolj osnovni predpostavki ekonomije - zakonu ponudbe in povpraševanja. Najboljši način preverjanja, ali je preizobraženost eden izmed dejavnikov, ki vodijo v brezposelnost mladih po končanem izobraževanju, je torej statistično preverjanje stanja ponudbe in povpraševanja (tako po stopnji kot smeri izobrazbe) na trgu dela.

Poleg raziskovanja stanja v Sloveniji naloga vključuje tudi primerjavo s Finsko, ki velja za eno izmed najbolj uspešnejših držav na področju izobraževanja. Preverjanju v uvodu zastavljenih hipotez ter primerjavi in raziskovanju dobrih in slabih praks sledi v zaključku nekaj končnih ugotovitev.

Delež mladih, ki se po končanem študiju na terciarni ravni izobraževanja srečujejo z brezposelnostjo, se povečuje.

Delež brezposelnih mladih s terciarno ravno izobrazbo je v Sloveniji od leta 2014 v upadu na vseh področjih izobraževanja. Glede na prikazane podatke lahko vidimo, da se delež brezposelnih mladih (po vseh področjih izobraževanja) poveča v času gospodarske krize, kar nakazuje, da so v takem gospodarskem ciklu mladi zelo ranljiva socialna skupina, zato tudi stopnja brezposelnosti skokovito narašča. Iz tega lahko sklepamo, da mladi še vedno predstavljajo večje tveganje za delodajalce. V primeru Slovenije lahko zgoraj zastavljeno hipotezo ovržemo, saj se v proučevanem obdobju (2008–2016) stopnja brezposelnih terciarno izobraženih mladih ne povečuje, temveč od leta 2014 celo upada.

Na primeru Finske se splošna stopnja brezposelnih mladih vsakoletno spreminja, zato ne moremo govoriti niti o trendu povečevanja niti o trendu upadanja. V proučevanem časovnem obdobju (2008–2016) je namreč v letih 2008–2010 naraščala, v naslednjih dveh letih sledi upad stopnje brezposelnih mladih. V letih 2013–2015 znova sledi porast števila mladih brezposelnih, v zadnjem letu pa število zopet pada. Prav tako ni zaznati trenda povečevanja oz. zmanjševanja terciarno izobraženih mladih po področjih izobraževanja. Na primeru Finske tako zgoraj postavljene hipoteze ne morem ne potrditi ne ovreči. Razlog se verjetno skriva tudi v fleksibilnejšem sistemu izobraževanja, ki ga zaradi spremenjenih razmer velikokrat usklajujejo in prilagajajo.

Vpis na terciarno raven izobraževanja je kljub visoki stopnji brezposelnosti med mladimi še vedno v porastu.

Število vpisov na terciarno raven se v Sloveniji iz demografskih razlogov sicer zmanjšuje, vendar pa podatki kažejo, da se delež mladih, ki nadaljujejo študij na terciarni ravni, povečuje, zato lahko zgoraj zastavljeno hipotezo na primeru Slovenije potrdim.

Stopnja brezposelnih mladih na Finskem je v povprečju za nekaj odstotkov manjša od povprečja EU. Število vpisov na terciarno raven izobraževanja pa je vse od leta 2013 v upadu, in je v letu 2016 doseglo eno izmed najmanjših vrednosti v proučevanem obdobju. Zgoraj zastavljene hipoteze tako na primeru Finske ne moremo potrditi.

Na strukturo brezposelnih po področjih izobraževanja vpliva struktura diplomantov in število prostih delovnih mest po področjih izobraževanja.

Na podlagi prikazanih statističnih podatkov je razvidna povezava med deležem brezposelnih mladih, številom diplomantov ter številom prostih delovnih mest po področjih izobraževanja. Večje tveganje za brezposelnost imajo posamezniki, ki imajo na trgu dela večjo konkurenco (veliko število diplomantov), povpraševanje po tovrstnih kadrih pa ni veliko, kar se odraža v večji brezposelnosti tovrstnih mladih. V Sloveniji je ta trend izrazito na strani družboslovnih, poslovnih, upravnih in pravnih ved, kjer je število prostih delovnih mest izrazito v upadu od leta 2010. Zgoraj postavljeno hipotezo lahko potrdim na primeru Slovenije, saj se je prek analize podatkov pokazala vzorčna povezanost omenjenih spremenljivk. Preizobraženost kot eden izmed dejavnikov tveganja za brezposelnost je tako na nekaterih področjih izobraževanja bolj izrazita, kot

na drugih. V primeru večjega števila prihoda števila diplomantov na trg dela in na drugi strani pomanjkanja (primernih) delovnih mest zanje, lahko štejemo dejavnik preizobražnosti kot vzrok za nastanek brezposelnosti.

Na Finskem je brezposelnost mladih diplomantov najnižja na področju naravoslovja, matematike in statistike, na tem področju je tudi najmanj diplomantov, ter na trgu dela najmanj povpraševanja, skromna pa je tudi zaposljivost te vrste diplomantov. Na drugi strani je največje število brezposelnih mladih na področju inženiringa, proizvodnje in gradbeništva, vendar pa je njihova zaposljivost med najvišjimi, kar pomeni, da na podlagi zbranih podatkov ne morem niti potrditi niti zavrniti zastavljene hipoteze, saj drži le za določena področja, za druga pa ne. Na tem mestu bi lahko šlo za določene ukrepe države k izboljšanju prehoda diplomantov na trg dela.

Prek raziskovanja in pridobivanja statističnih podatkov obeh držav se je izkazalo, da se na Finskem veliko bolj posvečajo »sledenju« in analiziranju kariernih poti svojih diplomantov po zaključku terciarnega izobraževanja kot v Sloveniji. Temu primerno je na voljo več podatkov, s katerimi lahko sledijo uspešnosti svojega izobraževalnega sistema, in jim tako omogočajo lažje prilagajanje in oblikovanje nadaljnje izobraževalne politike. Uspeh edukacijskega sistema se tako lahko skriva v fleksibilnosti in sposobnosti stalnega prilagajanja trenutnim razmeram in potrebam. Njihov izobraževalni sistem je decentraliziran, kar pomeni, da država določi okvir izobraževanja, natančnejše določitve in opredelitve pa se opravljajo na nižjih ravneh, kar kaže na veliko zaupanje v učitelje in strokovne delavce na tem področju. Eno izmed pomembnejših dejstev, ki vplivajo na uspešnost finskega sistema, je torej spoštovanje in avtonomija pedagogov. Finska ima namreč visoko izobražene in usposobljene učitelje, ki so ponesli uspešnost izobraževalnega sistema na sedanjo raven. Za razliko od Slovenije namenja Finska veliko pozornosti namenja prav kvalitetnemu izobraževanju učiteljev, zato imajo precej stroge kriterije za vpis na tovrstno smer izobraževanja. Posledica so visoko cenjeni, spoštovani, predvsem pa usposobljeni in kompetentni posamezniki za opravljanje svojega poklica (Gaber, 2014).

Na Finskem je večje tudi sodelovanje in povezovanje izobraževalnega sistema z potencialnimi delodajalci. Od leta 1998 so pričeli uvajati v poklicni izobraževalni sistem učenje na delovnem mestu kot obvezno učno metodo, ki so jo v letu 2006 nadgradili še z ocenjevanjem poklicnih kompetenc. S tem so dosegli, da so bili

izobraževalni programi kar se da usklajeni z razmerami na trgu delovne sile. S tem so tudi povečali zanimanje za poklicno izobraževanje in posledično omejili vpise na gimnazije. V 90-ih so nadgradili tudi gimnazijski sistem izobraževanja. S pestro izbiro predmetnikov in opravljanjem zaključnih izpitov po predmetih so dvignili možnosti za zaposljivost maturantov, saj so imeli le-ti po končanem izobraževanju možnost pridobiti dve različni spričevali – maturitetno ali poklicno (Gaber, 2014).

Z uvedbo Bolonjske reforme se je sistem izobraževanja zopet spremenil. Vse univerze so postale samostojne pravne osebe, njihovo število se je z uvedbo reforme tudi močno zmanjšalo. Slaba lastnost reforme se je pokazala pri financiranju, ki je bilo zaradi združevanja močno okrnjeno. Ena od zanimivosti je tudi način vodenja, ki je bolj podoben tistemu v podjetništvu kot v akademskih skupnostih. V prihodnje naj bi visoke strokovne šole delovale kot delniške družbe (Gaber, 2014).

Ena izmed kvalitiet Slovenije je brezplačno visoko šolstvo, kar pomeni, da imajo mladi enake možnosti za študij na najvišji ravni, hkrati pa nakazuje, da se država zaveda pomena izobraževanja in posrednega vpliva na gospodarsko rast. Po drugi strani pa je izobraževalni sistem v Sloveniji precej centraliziran in tog, kar je verjetno ena izmed glavnih pomanjkljivosti. Prilagajanje izobraževanja trenutnim razmeram, je lahko uspešno le z analizami in raziskavami na teh področjih, na podlagi katerih se sistem lahko prilagaja. Ker Slovenija ne beleži, kaj se dogaja z diplomanti po končanem študiju, ne more imeti pregleda, ali se je vložek v izobraževanje mladih povrnil ali ne, ter na podlagi tega ne more ugotavljati, ali je sistem izobraževanja uspešen ali ne.

Pridobivanje podatkov, predvsem o prostih delovnih mestih, je bilo praktično nemogoče, saj je bil leta 2013 sprejet zakon, po katerem zasebni sektor ni več dolžan objaviti prostih delovnih mest, zato je analiza na področju ponudbe opravljena zgolj za delovna mesta, ki so bila objavljena na ZRSZ, iz tega pa ne moremo dobiti celotne slike stanja v gospodarstvu.

Določeni premiki na področju sledenja zaposlovanja diplomantov so se v zadnjih letih le pričeli odvijati. S pomočjo evropskih sredstev naj bi se v Sloveniji do leta 2020 vzpostavil sistem za spremljanje zaposljivosti visokošolskih diplomantov, ki bo osnova za ustreznejše poklicno svetovanje ter lažje napovedovanje potreb po visokošolskih kadrih na trgu delovne sile. Prav tako bo sistem v veliko pomoč predvsem oblikovalcem

izobraževalnih politik, kot tudi vsem visokošolskim zavodom pri samoevalvaciji kakovosti študijskih programov (MIZŠ, 2017).

Primerjava med različnimi državami je vedno dobrodošla v smislu pridobivanja novih idej, izboljšav na področju izobraževanja, in posledično dviga zaposljivosti diplomantov po koncu izobraževanja. Še pred razmislekom o morebitnih izboljšavah slovenskega izobraževalnega sistema na osnovi dobrih praks s Finske je potrebno razumeti, da gre za širšo problematiko, preobsežno za samo magistrsko delo. Državi se namreč razlikujeta tako na politični, socialni in zgodovinski ravni, zato je neposredna primerjava skorajda nemogoča. Lahko pa se iz tujega sistema vseeno nekaj naučimo. V nadaljevanju tako sledi razmislek in ohlapna implementacija določenih dobrih praks iz finskega v slovenski sistem izobraževanja.

Slovenija ima načeloma zelo dobro zastavljen sistem izobraževanja, problematična je po mojem mnenju rigidnost, s katero je težko »krmariti« v današnjih hitro spreminjajočih se časih, kjer prihaja do izraza predvsem fleksibilnost in stalno prilagajanje novonastalim razmeram. Prav v tem se po mojem mnenju kaže ključna pomanjkljivost sistema. Le-tega je namreč težko prilagajati, če ni primernih študij oz. analiz o sedanjem in prihodnjem stanju, in sicer tako v izobraževanju kot na trgu delovne sile. Za začetek bi bilo torej potrebno močno okrepiti sodelovanje z gospodarskimi subjekti, in to ne le glede povpraševanja po določenih kadrih, temveč tudi glede vprašanja, katere vrste znanja pričakujejo od diplomantov po končanem izobraževanju. Močna prisotnost delodajalcev ob načrtovanju programov izobraževanja bi omogočila bodočim diplomantom, predvsem pridobivanje aktualnega znanja in kompetenc, ki bi jih lahko nemudoma uporabili tudi v praksi. Pomen delovnih izkušenj bi se verjetno zmanjšal in tako bi se povečala konkurenčnost mladih diplomantov na trgu delovne sile.

Sodelovanje izobraževalnih institucij z delodajalci bi bilo dobro tudi na področju omejevanja števila vpisov na terciarno raven. Z dobro načrtovano politiko in sodelovanjem bi verjetno lahko uravnali suficitarne in deficitarne kadre na trgu dela. Z analizami stanja na trgu dela in pričakovanimi novimi osipi diplomantov, bi lahko stalno spreminjali število vpisov na določeno študijsko smer, in tako preprečili večje število enih ali drugih vrst diplomantov. Na tem mestu vidim veliko pomanjkljivost slovenskega sistema izobraževanja, saj se število visokošolskih zavodov, kot tudi

vpisov na raznorazne študijske smeri še povečuje, predvsem z namenom pridobivanja javnih državnih sredstev brez ozira na potrebe trga delovne sile. Potrebni posegi za izboljšanje stanja so tako nujni tudi na področju financiranja terciarnega izobraževanja, ki je v Sloveniji prav tako nekoliko bolj tog.

In še nekaj kar pomembno vpliva na uspešnost izobraževalnega sistema so tisti, ki predajajo znanja - učitelji. Deloma je finski izobraževalni sistem uspešen prav zaradi velike pozornosti, ki jo namenjajo izobraževanju akademskega kadra. Na Finskem je namreč biti učitelj zelo spoštovan poklic (podobno kot v Sloveniji zdravnik), izobraževanje na tej smeri pa zahtevno in zelo strokovno usmerjeno. Ravno zaradi dobro premišljenega in poglobljenega programa izobraževanja kadrov, so le-ti ob svojem delu deležni velike mere avtonomnosti pri sestavi učnih vsebin in programov. To pomeni, da država zaupa v kadre, ki jih je izobrazila.

V Sloveniji je slika vsekakor drugačna. Po večih objavah tudi v medijih je razvidno, da učitelj še zdaleč ni tako spoštovan kot v drugih državah. Prav tako študij na področju izobraževanja ne velja za zelo zahtevnega, tudi število diplomantov in brezposelnih s tega področja je v Sloveniji občutno večje kot na Finskem. Za kvalitetnejše poučevanje bi se bilo zato smotrno posvetiti tudi prenovi tega področja, in tako dvigniti raven pedagoškega oz. akademskega kadra, ki poučuje prihodnje generacije, kar je za razvoj izobraževanja, po mojem mnenju, ključnega pomena. Z dvigom strokovnosti in usposobljenosti pa bi morali dvigniti raven avtonomnosti in povečati prisostvovanje pri oblikovanju študijskih programov in vsebin. Še ena izmed pomembnih stvari je sodelovanje akademskega kadra z delodajalci, s čemer bi omogočili stalno spremljanje situacij na trgu dela ter zahtevanih ter pričakovanih kompetenc in veščin, na podlagi katerih bi lahko še natančneje in bolje zastavili vsebine programov izobraževanja.

Večina držav je že prišla do spoznanja o pomembnosti vlaganja v izobraževanje in njegovega stalnega prilagajanja izobraževanja, kar posredno vpliva na gospodarsko rast in razvoj posamezne države. Zaradi hitro spreminjajočih se razmer tako na trgu dela kot na gospodarskem področju bo po vsej verjetnosti odločilno ravno hitro in sprotno prilagajanje sistemov (ne samo izobraževalnega, temveč tudi drugih) trenutnim razmeram, zato za togost in rigidnost ne bo prostora.

7 VIRI

1. Alba- Ramirez, A. (1993). Mismatch in the Spanish Labour Market. Overeducation? *Journal of Human Resources*, 28 (2), 259–278.

2. Barone, C. in Ortiz, L. (2010). Overeducation among European University Graduates. A Comparative Analysis of its Incidence and the Importance of Higher Education Differentiation. *Higher Education*, 61(3), 325–337.
3. Barone, John M. , Dan A., Black and Mark A. Loewenstein. (1989). Job Matching and On-the-job. *Journal of Labour Economics*, 7(1), 1–19.
4. Bakovnik, N. in Beočanin, T. (2010). *Zaposlovanje mladih*. Ljubljana: Mladinski Svet Slovenije.
5. Becker, G. (1993). *Human capital: a theoretical and empirical analysis*. Chicago, London: The University of Chicago Press.
6. Ben Belak, P., Brus, S., Colja, A., Dizdarević, M., Jelnikar, K., Jeraj, S., ... Vrabič, J. (2008). *Priporočnik za preživetje z bolonjsko reformo: Kje? Zakaj? Kako?* Ljubljana: Resor za študijsko problematiko ŠOU v Ljubljani.
7. Bevc, M. (1991). *Ekonomski pomen izobraževanja*. Didakta, Radovljica, Ljubljana: Inštitut za ekonomska raziskovanja.
8. Büchel, F. (2000). *Overqualification: reasons, measurement issues and typological affinity to unemployment*. Dostopno prek <http://www.cedefop.europa.eu/EN/Files/3008EN244Buechel.pdf>
9. Büchel, F. in Battu, H. (2003). The theory of differential overeducation: Does it work? *Scottish Journal of Political Economy*, 50(1), 1–16.
10. Büchel, F. in van Ham, M. (2003). Overeducation, regional labour markets and spatial flexibility. *Journal of Urban Economics*, 53(3), 482–493.
11. Büchel, F., de Grip, A. in Mertens, A. ur. (2003). *Overeducation in Europe: Current issues in theory and policy*. Cheltenham Glos: Edward Elgar. Publishing Limited.
12. Cain, G. (1976). The Challenge of Segmented Labour Market Theories to Orthodox Theory of Survey. *Journal of Economic Literature*, 14(4), 1215–1257.

13. Chevalier, A. (2003). Measuring Overeducation. *Economica*, 70(279), 509–513.
14. Čelebič, T. (2014). *Terciarno izobraževanje v Sloveniji- vključenost, učinkovitost, kakovost, financiranje in zaposljivost*. Dostopno prek http://www.umar.gov.si/fileadmin/user_upload/publikacije/dz/2014/DZ04_2014.pdf
15. Črnak-Meglič, A. (2005). *Otroci in mladina v prehodni družbi_ analiza položaja v Sloveniji*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad RS za mladino. Aristej.
16. Dolton, P. in Silles, M. (2001). *Overeducation in the graduate labour market: some evidence from alumni data*. Dostopno prek <http://www.cee.lse.ac.uk/cee%20dps /CEEDP09.pdf>
17. Dolton, P. J. in Vignoles, A. (2000). The incidence and effects of overeducation in the U. K. graduate labour market. *Economics of Education Review*, 19(2): 179–198.
18. Farooq, S. (2011). Mismatch Between Education and Occupation: A Case Study of Pakistan Graduates. *The Pakistan Development Review*, 50(4), 531–553.
19. Freeman, R. (1976). *The overeducated American*. New York: Academic Press.
20. Gaber, S. (2014). *Finska v vrhu znanja 2030. Študija o prihodnosti izobraževanja: poročilo finskega sindikata vzgoje in izobraževanja OAJ*. Ljubljana: Center za študij edukacijskih strategij- CEPS, Pedagoška fakulteta. Dostopno prek https://www.pef.uni-lj.si/fileadmin/Datoteke/Zalozba/prodaja_predstavitev/Finska_v_vrhu_znanja_2030.pdf
21. Green, F. in Zhu, Y. (2010). *Overqualification, job dissatisfaction, and increasing dispersion in the returns to graduate education*. School of Economics. University of Kent.
22. Groot, W. in Maassen van den Brink, H. (2000). Overeducation in the labour market. *Economics of Education Review*, 19(2), 149–158.
23. Ivančič, A. (2008). Organiziranost izobraževalnega sistema kot dejavnik integracije mladih na trg delovne sile. *Družboslovne razprave XXIV*, 57, 45–58

24. Ivančič, A. (2010). *Spremembe na trgu delovne sile, pomen izobrazbe in pismenosti zaposlenih*. Ljubljana, Institut za razvojne in strateške analize- IRSA.
25. Ivelja, R. (2010, 8. december). Raziskava znanja PISA 2009: Na vrhu Šanghaj in Finska, Slovenci v sredini. *Dnevnik*. Dostopno prek <https://www.dnevnik.si/1042408681>
26. Kramberger, A. (1999). *Poklici, trg dela in politika: Poklicni problem socialne države, empirični primer iz Slovenije*. Ljubljana: FDV.
27. Kramberger, A. (2007). Problem zaposljivosti v informacijski dobi. V A. Kramberger in S. Pavlin (ur.). *Zaposljivost v Sloveniji*. Ljubljana: Založba FDV.
28. Marija, R. (2015). *Poti v zaposljivost*. Koper: Založba Univerze na Primorskem.
29. McGoldrick, K. in Robst, J. (1996). Gender Differences in Overeducation. A Test of the Theory of Differential Overqualification. *American Economic Review*, 86(2), 280–284.
30. McGuinness, S. in Sloane J., P. (2009). Labour Market Mismatch Among UK Graduates; An Analysis Using REFLEX Data. *Economics of Educational Review*, 30(1), 130–145.
31. McGuinness, S. in Pouliakas, K. (2016). Deconstructing Theories of Overeducation in Europe: A Wage Decomposition Approach. Dostopno prek <http://ftp.iza.org/dp9698.pdf>
32. McQuaid, R.W. in Lindsay, C. (2005). The Concept of Employability. *Urban Studies*, 42(2), 197–210.
33. Miklavič, K. (2008). *Bolonjski proces – pot v modernizacijo visokega šolstva* (magistrsko delo). Dostopno prek http://dk.fdv.uni-lj.si/magistrska/pdfs/mag_miklavic-klemen.pdf
34. Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport RS [MIZŠ]. (2017). *Z evropskimi sredstvi do vzpostavitve sistema spremljanja zaposljivosti visokošolskih diplomantov*. Dostopno prek: http://www.mizs.gov.si/si/medijsko_sredisce/novica/10162/
35. Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo. [MVZT]. (2017). *Bolonjski proces*. Dostopno prek: http://www.arhiv.mvzt.gov.si/si/delovna_podrocja/visoko_solstvo/bolonjski_proces/vsebina/index.html#c727

36. Ministry of Education and Culture. (2016). *Finland and Pisa*. Dostopno prek <http://www.minedu.fi/pisa/?lang=en>
37. Mladinski Svet Slovenije. (2010). *Izobraževanje mladih*. Dostopno prek http://www.mladin-obcina.si/wp-content/uploads/Knjiznica/programski-dokumentiMSS/izobrazevanje_web.pdf
38. Müller, W. in Shavit, Y. (1998). The Institutional Embeddedness of Stratification Process: A Comparative Study of Qualifications and Occupations in Thirteen Countries. V Y. Shavit in W. Müller (ur.). *From School to Work: A Comparative Study of Educational Qualifications and Occupational Destinations*. Oxford: Clarendon Press, str. 1–48.
39. Nobukuni, M. (1979). Review of the book »The Overeducated Americans« by Richard B. Freeman. *Annals of Regional Science*, 13(1), 124–127.
40. Nordin, M., Person, I. in Rooth, D. (2010). Education-occupation mismatch: Is there an income penalty? *Economics of Education Review*, 29(6), 1047–1059.
41. Official Statistics of Finland [OSF]. (2018). *Job vacancy survey (e- publication)*. Helsinki: Statistic Finland. Dostopno prek http://www.stat.fi/til/atp/index_en.html
42. Official Statistics of Finland [OSF]. (2018). *Transition from school to further education and work (e- publication)*. Helsinki: Statistic Finland. Dostopno prek http://www.stat.fi/til/atp/index_en.html
43. Official Statistics of Finland [OSF]. (2018). *Labour force survey (e- publication)*. Helsinki: Statistic Finland. Dostopno prek http://www.stat.fi/til/atp/index_en.html
44. OECD. (2013). *Education at Glance 2013*. Paris: OECD Publishing. Dostopno prek [http://www.oecd.org/education/eag2013%20\(eng\)--FINAL%2020%20June%202013.pdf](http://www.oecd.org/education/eag2013%20(eng)--FINAL%2020%20June%202013.pdf)
45. OECD (2018), Youth unemployment rate (indicator). <http://dx.doi.org/10.1787/c3634df7-en>

46. Ortiz, L. in Kucel, A. (2008). Do fields of study matter for Overeducation? The cases of Spain and Germany. *International Journal of Comparative Sociology*, 49 (4-5), 305–327.
47. Pavlin, S. (2014). *Izhodišča za analizo na področju izobraževanja in zaposlovanja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Univerza v Ljubljani.
48. Pogodba o Evropski uniji, podpisana 7.februarja 1992 v Maastrichtu, v veljavi od 1.novembra 1993, kot jo spreminja Lizbonska pogodba, podpisana 13. Decembra 2007 v Lizboni, v veljavi od 1.decembra 2009. Dostopno prek <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2016:202:FULL&from=SL>
49. Podmenik, D. (2012). *Diplomanti na prehodu iz izobraževanja v zaposlitev v času družbene krize* (doktorska disertacija). Dostopno prek http://www.fuds.si/sites/default/files/doktorska_naloga_d_podmenik_za_vezavo_pripravljena1-prip_pd.pdf
50. Quintini, G. (2011a). *Right for the job: Over-qualified or under-skilled?* Paris: OECD Publishing. Dostopno prek <http://www.oecd.org/els/48650012.pdf>
51. Quintini, G. (2011b). *Over-qualified or under-skilled: A review of existing literature*. Paris: OECD Publishing. Dostopno prek http://www.oecd-ilibrary.org/social-issues-migration-health/over-qualified-or-under-skilled_5kg58j9d7b6d-en
52. Robst, J. (1995). College Quality and Overeducation. *Economics of Education Review*, 14(3), 221–228.
53. Rosen, S. (1972). Learning and Experience in the Labour Market. *The Journal of Human Resources*, 7, 326–342.
54. Rubb, S. (2003). Overeducation: a short or long run phenomenon for individuals? *Economics of Education Review*, 22(4), 389–394.
55. Schomburg, H., Teichler, U. (2011a). *Employability and Mobility of Bachelor Graduates in Europe. Key Results of The Bologna Process*. Rotterdam: Sense Publishers.
56. Schultz, T. W. (1968). Resources of Higher Education: An Economist's View. *Journal of Political Economy* 76(3): 327–347.

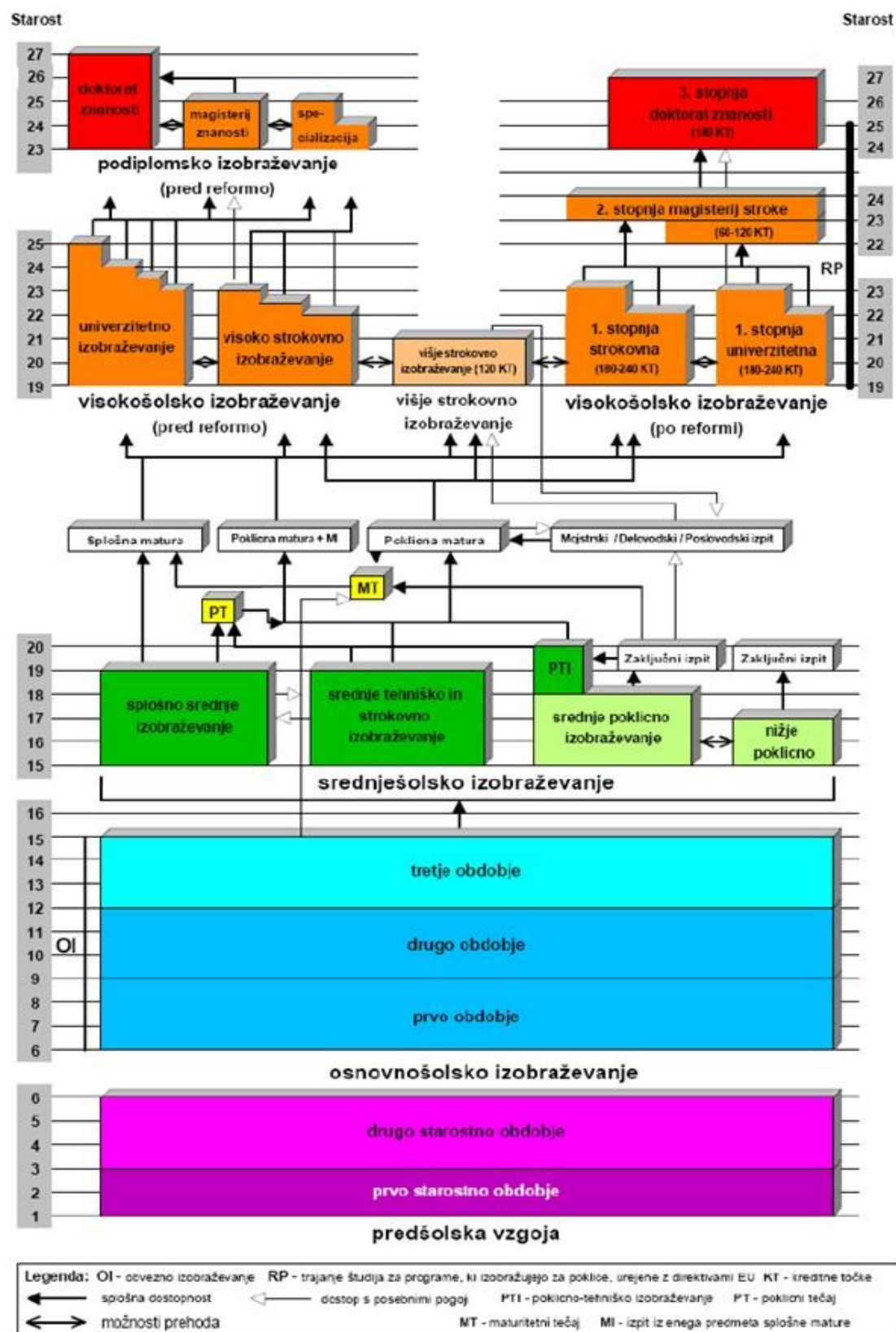
57. Sicherman, N. in Galor, O. (1990). A Theory of Career Mobility. *Journal of Political Economy*, 98(1), 169–192.
58. Sicherman, N. (1991). Overeducation in the Labour Market. *Journal of Labour Economic*, 9(2), 101–122.
59. Simpson, W. (1992). *Urban Structure and the Labour Market: Worker Mobility, Commuting and Underemployment in cities*. Oxford: Clarendon Press.
60. Služba Vlade republike Slovenije za zakonodajo. (20.7.2017). *Pogodba o Evropski Uniji. 1992*. Dostopno prek http://www.svz.gov.si/fileadmin/svz.gov.si/pageuploads/Primarna_zakonodaja/PEU.pdf
61. Spence, M. (1973). Job Market Signaling. *The Quarterly Journal of Economics*, 87(3), 355–374.
62. Statistični urad Republike Slovenije [SURS]. (2018). *Vpisani v terciarno izobraževanje po vrsti programa in načinu študija, Slovenija*. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije.
63. Statistični urad Republike Slovenije [SURS]. (2018). *Diplomanti terciarnega izobraževanja, po vrsti programa in načinu študija, Slovenija*. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije.
64. Teichler, U. (2009). *Higher Education and the World of Work. Conceptual Frameworks, Comparative Perspectives, Empirical Findings*. Rortterdam: Sense Publishers
65. Thurow, L.C. (1975). *Generating inequality*. New York: Basic Books.
66. Trbanc, M. in Verša, D. (2002). *Zaposlovanje mladih*. V I. Svetlik, J. Glazer, A. Kajzer, M. Trbanc (ur.) *Politika zaposlovanja*. Fakulteta za družbene vede. Ljubljana, str. 338–369).
67. Trbanc, M. (2007). Pot mladih v zaposlitev: primerjava Slovenije z drugimi državami EU. V A. Kramberger in S. Pavlin (ur.). *Zaposljivost v Sloveniji- analiza prehoda iz šol v prve*

zaposlitve: stanje, napovedi, primerjave. (str. 38–62). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Založba FDV.

68. UNESCO. (2006). *Internal Standard Classification of Education ISCED 1997*. Dostopno prek <http://uis.unesco.org/>
69. UNESCO Institute for Statistics [UIS]. (2018). *Distribution of tertiary graduates by Field of study- Finish*. Montreal. UNESCO Institute for Statistics. Dostopno prek <http://data.uis.unesco.org/index.aspx?queryid=163>
70. Verhaest, D. in Omey, E. (2009). The Determinants of Overeducation: Different Measures, Different Outcomes? *International Journal of Manpower*, 31(6), 608–625.
71. Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje [ZRSZ]. (2017). *Registrirano brezposelne osebe po ravni izobrazbe*. Ljubljana. Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje. Dostopno prek https://www.ess.gov.si/trg_dela/trg_dela_v_stevilkah/registrirana_brezposelnost
72. Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje [ZRSZ]. (2016). *Strokovna izhodišča za leto 2017*. Ljubljana. Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje.

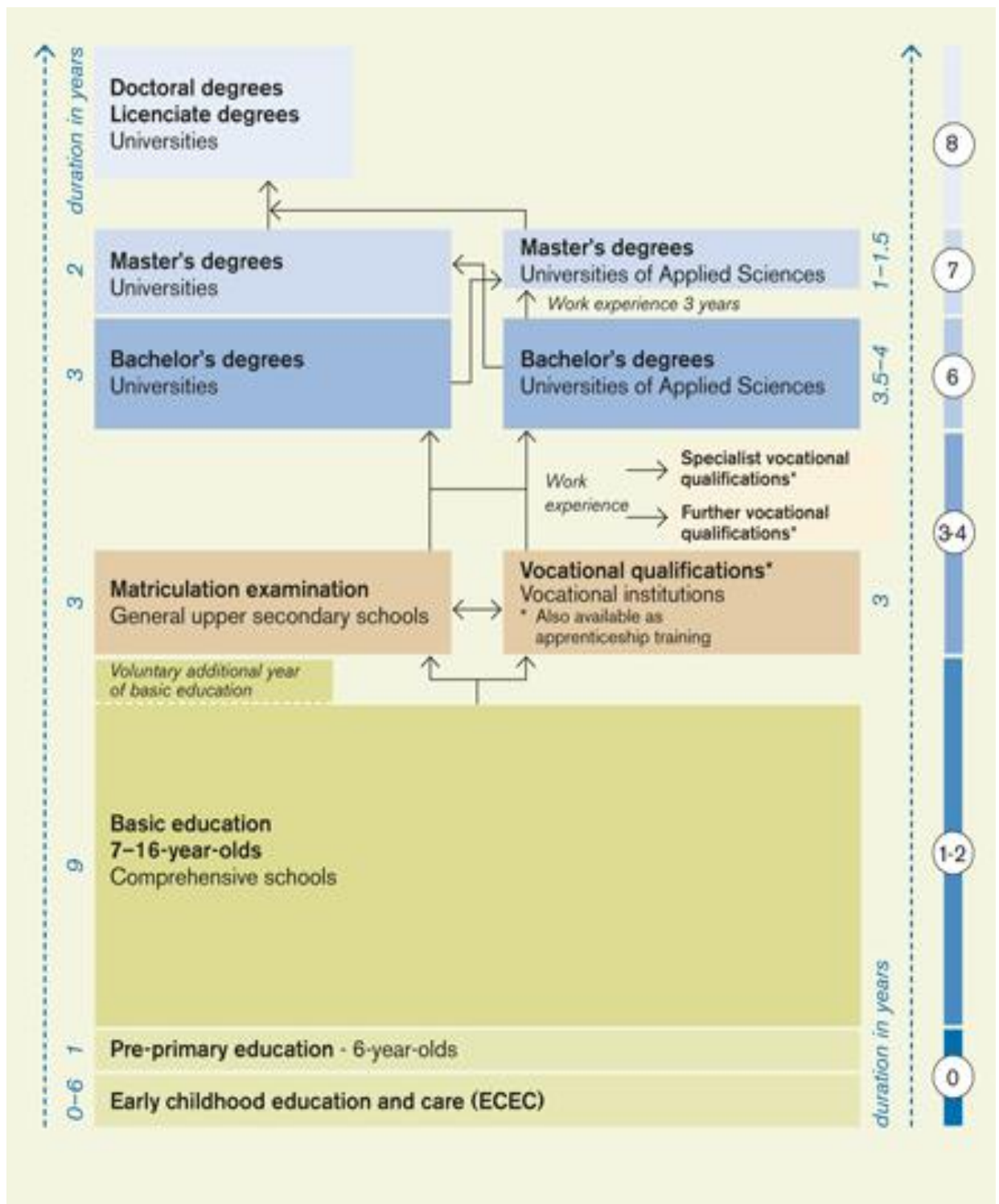
PRILOGE

Priloga A: Shematski prikaz izobraževalnega sistema v Sloveniji

Vir: MIZŠ (2017).

Priloga B: Shematski prikaz izobraževalnega sistema na Finskem

Vir: Finnish National Agency for Education (2018).